

Ελευθερόπολις

ΤΡΙΜΗΝΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΩΝ ΑΡΜΕΝΩΝ ΑΠΟΚΟΡΩΝΟΥ ΧΑΝΙΩΝ

ΧΡΟΝΟΣ 13ος, ΦΥΛΛΟ 51ο, ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ, ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ, ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2008, ΤΙΜΗ 0,01 ΕΥΡΩ, ΣΟΥΛΙΟΥ 124 ΤΚ 173 42 ΑΘΗΝΑ

Δεκέμβριος ο Χριστουγεννιάτης

Ο ΜΗΝΑΣ ΜΕΤΑ ΣΙΟΝΙΑ ΤΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΚΑΛΚΑΝΤΖΑΡΟΥΣ

Τενάρης ο χειμωνιάρης

Ο ΜΗΝΑΣ ΤΟΥ ΑΓΙΑΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΚΑΛΑΝΤΙΣΤΑΔΩΝ

Φλεβάρης ο κουτσός

Ο ΜΗΝΑΣ ΜΕ ΠΟΛΛΑ ΝΕΡΑ ΑΛΛΑ ΚΑΙ ΓΑΕΝΤΟΚΟΗΙΑ

Χειμώνας 2009

Ξυλογραφίες του Σπύρου Βασιλείου (1903-1985) από το βιβλίο του αείμνηστου Μιχάλη Γρηγοράκη, «Κρητικά Λαογραφικά για τους μήνες». Έκδοση Χανιώτικα Νέα, Χανιά, Απρίλιος 2002.

Εκδίδονται τα απομνημονεύματα του Κριτοβουλίδη

ΣΕ ΤΕΛΙΚΗ ΕΥΘΕΙΑ μπαίνουμε την επόμενη χρονιά για την έκδοση του σημαντικότερου βιβλίου του Καλλίνικου Κριτοβουλίδη «Απομνημονεύματα εκ του υπέρ της ελληνικής αυτονομίας πολέμου των Κρητών». Το υλικό έχει ήδη συγκεντρωθεί και επεξεργάζεται. Απομένει η συγκέντρωση των χρημάτων για την έκδοση, η οποία εκτιμάται ότι θα κοστίσει περίπου 10.000 ευρώ. Ήδη είχαμε προσφορές από τους Κουτσουπάκη Θόδωρο 1.000 €, Τσακιράκη Γιώργο του Γεωργίου 1.000 €.

Περιμένουμε τις προσφορές όσων άλλων συγχωριανών και φίλων μας επιθυμούν να συμβάλλουν. Οι προσφορές μπορούν να αποσταλούν στην εφημερίδα, στο λογαριασμό 156/761034-33 της Εθνικής Τράπεζας, και στη συνέχεια να ενημερώνετε την εφημερίδα στο τηλέφωνο 210-9916613, για να σας σταλεί η σχετική απόδειξη. Αν υπάρχει αδυναμία κατάθεσης στην Εθνική Τράπεζα μπορούν να αποστέλλονται με ταχυδρομική επιταγή στη διεύθυνση: Τσακιράκης Γιάννης, Σουλίου 124, 173 42 Αγ. Δημήτριος.

Έχουμε την προσδοκία ότι μέσα στο 2009 θα μπορούσαμε να πραγματοποιήσουμε την έκδοση, το όνειρο των Αρμενιανών.

ΚΑΛΑΝΤΡΑ

Κάλαντρα

Πρωτοχρονιάς

Αρχιμηνιά κι αρχιχρονιά,
ψηλή μου δεντρολιβανιά
κι αρχή καλός μας χρόνος,
εκκλησιά με τ' άγιο θρόνος.
Κι αρχή που βγήκε ο Χριστός,
Άγιος και Πνευματικός
στη γη να περπατήσει,
και να μας καλοκαρδίσει.
Άγιος Βασίλης έρχεται,
άρχοντες το κατέχετε
από την Καισαρεία,
συ σ' αρχόντισσα κυρία.
Βαστά εικόνα και χαρτί,
ζαχαροκάρδιο - ζυμωτή
χαρτί και καλαμάρι,
δες κι εμέ το παλικάρι.
Κάτσε να φας, κάτσε να πεις,
κάτσε τον πόνο σου να πεις
Κάτσε να τραγουδήσεις,
και να μας καλοκαρδίσεις

Χρόνια πολλά - Καλή χρονιά

Κάλαντρα Χριστουγέννων

Καλήν εσπέραν άρχοντες
κι αν είναι ο ορισμός σας,
Χριστού τη θεία γέννηση,
να πω σ' αρχοντικό σας.

Χριστός γεννάται σήμερα
εν Βηθλεέμ τη πόλει,
οι ουρανοί αγάλλονται,
χαίρει' η φύσις όλη.

Εν τω σπηλαίω τίττεται,
εν φάτνη των αλόγων
ο βασιλεύς των ουρανών
και ποιητής των όλων.

Πλήθος αγγέλων ψάλλουσι
το «Δόξα εν υψίστης»
και τούτο άξιον εστί,
η των ποιμένων πίστης.

Εκ της Περσίας έρχονται
τρεις μάγοι με τα δώρα,
άστρο λαμπρόν τους οδηγεί
χωρίς να λείπει ώρα.

Έφθασαν εις Ιερουσαλήμ,
με πόθον ερωτούσι
που εγεννήθη ο Χριστός,
να παν να τον ευρούσι.

Για το Χριστόν ως ήκουσεν
ο Βασιλεύς Ηρώδης,
αμέσως εταράχθηκε
κι έγινε θηριώδης.

Διατί πολλά
φοβήθηκε
δια τη
βασιλεία
μην του
τη πάρει
ο Χριστός
και χάσει
την αξία.

Χ ρ ό ν ι α
πολλά

Η Πρωτοχρονιάτικη πίτα του Συλλόγου

Την Κυριακή 25 Ιανουαρίου 2009 στις 10.30 το πρωί, στο ξενοδοχείο Crystal City (Κρυστάλ Σίτυ), θα κόψουμε τη Πρωτοχρονιάτικη πίτα, του Συλλόγου. Την ίδια ώρα θα γίνουν εκλογές για την ανάδειξη νέου Διοικητικού Συμβουλίου και εξελεγκτικής επιτροπής του Συλλόγου.

Με την ευκαιρία των εορτών
των Χριστουγέννων και της Πρωτοχρονιάς
τη «Ελευθερόπολη» και το Δ.Σ. του Συλλόγου,
απευθύνει σε όλους τους Αρμενιανούς
όπου και αν βρίσκονται
θερμές ευχές για υγεία, χαρά και προκοπή.

Καλά Χριστούγεννα
και ευτυχισμένος ο νέος Χρόνος 2009.

Σιάτιστα - Αποκόρωνας

ΜΕΓΑΛΗ ΕΠΙΤΥΧΙΑ ΣΗΜΕΙΩΣΕ και φέτος η παρουσία και η συμμετοχή της Ομοσπονδίας Σωματείων Αποκορώνου στις εκδηλώσεις Απελευθέρωσης της Σιάτιστας. Ως γνωστόν η Ομοσπονδία Αποκορώνου έχει στήσει την προτομή του Μακεδονομάχου - οπλαρχηγού Λεωνίδα Παπαμαλέκου από το Βάμο το 2004 επί προεδρίας Γιάννη Λεντάρη. Ο Λεωνίδας Παπαμαλέκος σκοτώθηκε εκεί στις 4 Νοεμβρίου του 1912 σε μια από τις φονικότερες μάχες στην Μακεδονία, όμως η συμβολή του ήταν καθοριστική για την νικηφόρα έκβαση της μάχης. Την εκδρομή εκτός του προέδρου και μελών του διοικητικού συμβουλίου συμμετείχαν, 55 Αποκορωνιώτες και φίλοι του Αποκόρωνα, οι οποίοι πέρασαν το Σαββατοκύριακο 1 και 2 Νοεμβρίου στα Γιάννενα, τη Δευτέρα 3 Νοεμβρίου διερχόμενοι από το Μέτσοβο έφτασαν στην ιστορική Σιάτιστα. Το βράδυ της ίδιας μέρας πραγματοποίησαν Κρητική βραδιά, με φιλοξενία στους τοπικούς άρχοντες και με λυράρη το Γιάννη Κακουνδάκη, ο οποίος εντυπωσιάσε με τις γνωστές και αυτοσχέδιες μαντινάδες του για Σιάτιστα και Σκόπια, στο λαούτο είχαμε ακόμη, ενώ το χορευτικό του Συλλόγου Κρητών Κοζάνης καταχειροκροτήθηκε. Μαζί με το χορευτικό και ο πρόεδρος του Συλλόγου κ. Γιάννης Καραμπακάκης με μέλη του συλλόγου. Την Τρίτη ημέρα Απελευθέρωσης της Πόλης μεταβήκαμε με παραδοσιακές στολές και λάβαρα στον Αγ. Δημήτριο όπου μετά την Δοξολογία και το πανηγυρικό της ημέρας κατατέθηκαν στέφανα μνήμης και τιμής στο Ηρώων της Πόλης και τις προτομές των Κρητών αγωνιστών, Λεωνίδα Παπαμαλέκου και Νίκου Αναστασάκη, επίσης τραυματισθέντα στην ίδια μάχη, αρχηγού των Κισσαμιτών εθελοντών. Ακολούθησε η συμμετοχή μας στην παρέλαση και η δεξίωση που παραχώρησε ο Δήμος στην Αποστολή μας. Στην συνέχεια άρχισε η επιστροφή μας, και η άφιξή μας στην Αθήνα γύρω στις 9 το βράδυ, έχοντας κάνει άλλη μια διαφήμιση του πολιτισμού της Κρήτης και ένα χρέος μας προς τους αγωνιστές προγόνους μας.

Στη φωτογραφία διακρίνονται η γενική γραμματέας της ομοσπονδίας κα Αθηνά Μαραθάκη, ο Δήμαρχος Σιάτιστας κ. Κώστας Κοσμίδης και ο πρόεδρος της Ομοσπονδίας κ. Γιάννης Τερεζάκης κατά την παράδοση του αναμνηστικού δώρου (κρητικό μαχαίρι)

Γιάννης Τερεζάκης

Παρακάτω παραθέτουμε την ομιλία του προέδρου της Ομοσπονδίας κ. Γιάννη Τερεζάκη, και προέδρου του Συλλόγου μας.

Καλωσορίσαμε και καλώς σας ευχήσαμε και πάλι

Η Ομοσπονδία Σωματείων Αποκορώνου συμπληρώνει σιγά σιγά δεκαετία που κάνει έντονη την παρουσία της και τη συμμετοχή της στις εκδηλώσεις απελευθέρωσης της πόλης σας, και όχι μόνο. Ένα τόπο ορεινό αλλά και ιερό, ένα τόπο αγώνων και θυσίας για την λευτεριά της πατρίδας μας, ένα τόπο κομμάτι της Κρήτης, όπως αισθανόμαστε και 'χω ξαναπεί μα και τόπο φιλόξενο, και δω θα 'θελα να ευχαριστήσω όλους τους Δημάρχους πρώην και νυν για την φιλοξενία τους όλα αυτά τα χρόνια, ιδιαίτερα τώρα μάλιστα που φιλοξενούν και τις προτομές Κρητών αγωνιστών. Και εδώ αισθάνομαι την

υποχρέωση να ευχαριστήσω για άλλη μια φορά το Δήμο Σιάτιστας για την παραχώρηση προ τετραετίας του χώρου και για την συνεργασία του με την Ομοσπονδία και τον τότε πρόεδρο κ. Γιάννη Λεντάρη για το στήσιμο της προτομής. Η θυσία και αθανασία του Λεωνίδα Παπαμαλέκου από το Βάμο, του Μιχάλη Αναστασάκη από τη Σηλιά Κισσάμου, του Γιώργου Καγιαννάκη και Γιάννη Ανδρουλάκη από το Φρέ και τόσων άλλων είναι η αιτία και αφορμή και το χρέος που μας φέρνει κάθε τέτοιες μέρες να 'μαστε όλοι μαζί εδώ, λίγες μέρες μετά τον πανελλήνιο εορτασμό της 28ης Οκτωβρίου. Χρέος και υποχρέωση μαζί να τιμούμε τους αγώνες και την θυσία τους, μα ταυτόχρονα και να 'μαστε έτοιμοι για την δική μας θυσία και το δικό μας χρέος. Οι απανταχώθεν επιβουλετές βόρειοι, νότιοι, ανατολίτες και όποιοι άλλοι, όποιες και αν είναι οι επιθυμίες τους πρέπει να το σκεφτούν πολύ καλά πριν τολμή-

σουν, ας σκεφτούν τα ιστορικά παραδείγματα. Από τα σύνορα τα αλβανικά, τα σερβικά ή τα νησιά μας, όχι δεν παραχωρούμε τίποτα, αλλά ούτε καν το συζητούμε. Και επειδή και η Κρήτη είναι νησί και «ξέρετε ποιών είναι ο μεγάλος έρωτας» εντός εισαγωγικών θέλω να τους πω:

*Τούρκοι την Κρήτη αν θέλετε
αμέτε να ρωτάτε
το Χίτλερ εις την κόλαση
ήντα για αυτήν θυμάται.*

Για τους Τούρκους και οποιοσδήποτε άλλους καλό είναι να ξέρουν ότι:
*Ο Κρητικός το αίμα του
το έκανε μελάني
σφραγίδες και υπογραφές
την λευτεριά να βάνει.*

*Και όσο αφορά εμάς
αντούς που πολεμήσαμε
ποτέ να μην ξεχνούμε
γιατί θυσιαστήκανε
ελεύθεροι να ζούμε.*

Σας ευχαριστώ για τον σύντομο χαιρετισμό μου ,νομίζω όμως ότι ήταν ουσιώδες και καλό τον Δήμαρχο τον κ. Κοσμίδη για το δικό του καλωσόρισμα και στη συνέχεια να του δώσουμε το φετινό αναμνηστικό δώρο της Ομοσπονδίας. Δίνοντας το δώρο στο Δήμαρχο έχω να του πω για φέτος:

*Τα δώρα είναι ανάμνηση
μα έχουν σημασία
αυτά που νιώθουν οι καρδιές
και γίνονται θυσία.*

ελευθερόπολις

Τριμηνιαία έκδοση του Συλλόγου Αρμενιανών Χανίων
«Ο ΚΡΙΤΟΒΟΥΛΙΔΗΣ»

Εκδίδεται με τη συνεργασία του Δημοτικού Διαμερίσματος Αρμένιων

ΚΩΔΙΚΟΣ 4125

Συντακτική Επιτροπή

Βασάλο Κική, Κουρομηλέακης Βασίλης, Μπουρνάζος Χαράλαμπος,
Τερεζάκη Σοφία του Μιχαήλ, Τερεζάκη Ειρήνη του Βασιλείου,
Τσακιράκης Γιάννης, Τσιτσιρίδου Ελένη

Εκδότης-Διευθυντής

Γιάννης Σ. Τσακιράκης
Σουλίου 124, 173.42 Αγ. Δημήτριος
Τηλ. 210-99.16.613, Fax: 210-99.57.582
Email: itsakir@otenet.gr, • ISSN 1109-3056

Η "Ε" θέλοντας να είναι συνεπής ως προς το χρόνο έκδοσής της, ενημερώνει τους αγαπητούς συνεργάτες της ότι η ύλη που θα δημοσιευθεί στο επόμενο φύλλο θα πρέπει να έχει φτάσει στην εφημερίδα μέχρι 20/2/2008.

Ελευθέριος Βενιζέλος - Ν. Καζαντζάκης δρόμοι παράλληλοι

ΣΤΑ ΧΑΝΙΑ ΣΤΙΣ 7 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 2008 διοργανώθηκε μια πολύ επιτυχημένη ημερίδα αφιερωμένη στις σχέσεις Ελευθερίου Βενιζέλου και Νίκου Καζαντζάκη. Η ημερίδα διοργανώθηκε από τη Διεθνή Εταιρεία Φίλων Νίκου Καζαντζάκη, το Εθνικό Ίδρυμα Μελετών και Ερευνών Ελευθέριος Βενιζέλος και το Δήμο Νίκος Καζαντζάκης. Η εκδήλωση έγινε στα Χανιά, στη Χαλέπα, στο Μέγαρο Μητροπολίτης Ειρηναίος Γαλανάκης του Ιδρύματος Ελευθέριος Βενιζέλος.

Με την ίδια εκδήλωση και τους ίδιους ομιλητές, Σήφης Μιχελογιάννης, Ζωή Μητσotάκη, Γιώργος Στεφανάκης και Γεώργιος Γιατρομανωλάκης, θα γίνουν τα εγκαίνια του Μουσείου Καζαντζάκη στη Μυρτιά, στο Ηράκλειο, το Μάρτιο του 2009.

Ελευθέριος Βενιζέλος - Νίκος Καζαντζάκης, δύο άντρες από την Κρήτη, φιλόδοξοι, οραματιστές που δόξασαν την Ελλάδα, ο ένας με την πολιτική και ο άλλος με την γραφή και την λογοτεχνία. Οι παράλληλοι δρόμοι τους, οι διαφορές τους, αλλά και η σύνδεση της πολιτικής με την τέχνη ήταν τα θέματα της χθεσινής εκδήλωσης που πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια της επετείου των 20 χρόνων από την ίδρυση της "Διεθνούς Εταιρείας Φίλων Νίκου Καζαντζάκη", στο Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών "Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος". Ομιλητές της εκδήλωσης ήταν ο Σήφης Μιχελογιάννης, πρώην Βουλευτής και εκπρόσωπος για τα Χανιά της "Διεθνούς Εταιρείας Φίλων Νίκου Καζαντζάκης, η Ζωή Μητσotάκη, Πρόεδρος του Λυκείου Ελληνίδων Χανίων και μέλος Εκτελεστικής Επιτροπής του Ιδρύματος "Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος", ο Γιώργος Στεφανάκης, Δικηγόρος και ο Γιώργος Γιατρομανωλάκης, Ομότιμος Καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών. Ο κ. Μιχελογιάννης δήλωσε ότι η γνωριμία, οι σχέσεις, η φιλία, οι διαφωνίες, οι φιλοδοξίες, τα ταλέντα του Ελευθερίου Βενιζέλου και του Νίκου Καζαντζάκη ξαναφέραν στο προσκήνιο την σχέση της τέχνης με την πολιτική, ενώ υπογράμμισε: "Χαιρόμαστε που το Ίδρυμα Ελευθέριος Βενιζέλος και ο Δήμος Νίκου Καζαντζάκη δέχτηκαν αυτή τη πρότασή μας και πιστεύω ότι αυτή η ημερίδα θα είναι πολύ σημαντική για τους ερευνητές αλλά και για όλους τους Κρητικούς που πίστεψαν σε αυτούς τους δυο μεγάλους άντρες του τόπου μας". Ο κ. Μιχελογιάννης, ακόμη, τόνισε τα κοινά σημεία των δύο αντρών τα οποία είναι ότι και οι δυο γνώρισαν και συνδέθηκαν με τον ελληνισμό μέσα από την αρχαία Ελλάδα ενώ πιστέψαν στους σύγχρονους Έλληνες και στον εαυτό τους, "ο μεν Βενιζέλος μελετά τους αρχαίους Έλληνες, μελετά, συγγράφει, μεταφράζει τον Θουκυδίδη, ο δε Καζαντζάκης μέσα από την Κνωσό και τα Ταυροκαθάψια, μέσα δηλαδή από τον αρχαίο κρητικό πολιτισμό έρχεται σε επαφή με τον νεότερο ελληνικό πολιτισμό και αυτό πιστεύω ότι είναι το κοινό σημείο που ενώνει αυτούς τους δυο σπουδαίους Έλληνες".

Η Ζωή Μητσotάκη υπογράμμισε ότι "έχουμε δυο από τους σημαντικότερους ανθρώπους της Κρήτης που σήμερα προσπαθούμε να ακουμπήσουμε τη σκέψη και τις δράσεις τους και να αντλήσουμε διδάγματα και πρότυπα" και συμπλήρωσε ότι, "βλέπουμε δυο γίγαντες, δυο τίτάνες της Κρήτης ο ένας της δράσης και της πολιτικής και ο άλλος της τέχνης και του πνεύματος να συναντώνται, να συνεργάζονται αλλά κάποια στιγμή να αντιλαμβάνονται ότι δεν υπήρχε ψυχική συγγένεια, κι όμως αυτό γίνεται με τόση διακριτικότητα και με τόση πίστη και σεμνότητα που ίσως δεν είναι και πάρα πολύ γνωστό".

Η ίδια τόνισε ότι όλες αυτές οι θέσεις αποτελούν πρότυπα συνεργασίας, σεβασμού, αυτοσεβασμού, πίστης, ιδεών και δράσεων. Η κ. Μητσotάκη, ακόμη, ανέφερε ότι: "Βεβαίως έχουμε έναν Βενιζέλο με πολιτικές ευθύνες, τις οποίες γνωρίζουμε όλοι, εξαιρετικά σημαντικές και από την άλλη πλευρά έχουμε έναν μεγάλο άνθρωπο του λόγου και της τέχνης ο οποίος με την πένα του διαλαλούσε και έκανε γνωστό το νησί του σε όλο τον κόσμο κι αυτό αποτελεί ένα κοινό στοιχείο που είναι η καταγωγή τους, είναι η Κρήτη, είναι η ρίζα που τους συνδέει και τους ανεβάζει τόσο ψηλά γιατί πραγματικά για την Κρήτη είναι κεφάλαια εξαιρετικής σημασίας και αξίας".

Ο Γιώργος Στεφανάκης δήλωσε ότι "η συνάντηση αυτή δίνει την ευκαιρία να θημίσουμε και να αφυπνίσουμε την εθνική μνήμη γιατί ζούμε μια προ-βενιζελική και μια προ-καζαντζακική περίοδο βουτηγμένη με στην αδράνεια, στις ανοησίες και αναζητούμε διεξόδο, φως και λύση".

Ο ίδιος τόνισε ότι "ο Βενιζέλος και ο Καζαντζάκης σηματοδοτούν τον ορίζοντα και δείχνουν ότι όλα είναι δυνατά και δεν είναι μόνο στην Αμερική δυνατά αλλά και στην Ελλάδα, αρκεί να έχουμε πίστη και να αναζητήσουμε πραγματικά το φως και να βρούμε τη δυνατότητα να δημιουργήσουμε και να μην τρώει ο ένας τις σάρκες του άλλου, συνεπώς το μήνυμα που μπορεί να βγει από εδώ έχει τεράστια εθνική σημασία". Ο Γιώργος Γιατρομανωλάκης ανέφερε ότι «το όραμα των δύο αντρών ενώνεται με την αγάπη τους για την Ελλάδα: ο μεν Βενιζέλος επεκτείνει την Ελλάδα γεωγραφικά και οπωσδήποτε την κάνει να «φαίνεται» στον χάρτη της Ευρώπης και ο Καζαντζάκης από την άλλη μεριά με την λογοτεχνία του την επεκτείνει πνευματικά και την κάνει μια διεθνή δύναμη των γραμμάτων και νομίζω ότι δεν κατάφερε κανείς άλλος Έλληνας συγγραφέας να το κάνει αυτό».

Ο κ. Γιατρομανωλάκης, ακόμη, υπογράμμισε ότι οι δύο άντρες "έχουν πάρα πολλά κοινά στοιχεία όχι μόνο στη ζωή αλλά και στο θάνατο: συνεργάστηκαν, αγαπήθηκαν, ξε-αγαπήθηκαν, αλλά είναι δυο μεγάλοι Κρητικοί άνθρωποι. Ο ένας διαφεντεύει την περιοχή του Ηρακλείου και ο άλλος από το Ακρωτήρι -και αυτό είναι σημαντικό- γιατί και οι δύο θάβονται σε ονομαστούς τόπους, επομένως μπορούμε να πούμε ότι είναι δυο δίδυμοι αδελφοί, ο ένας στα Χανιά και ο άλλος στο Ηράκλειο".

Νάσια Θεοφανοπούλου, από τα «Χανιώτικα Νέα», 08/11/08

Δωρεές στην εφημερίδα μας

Το περασμένο τρίμηνο ήβασε από τους αγαπητούς αναγνώστες τα παρακάτω ποσά ως οικονομική ενίσχυση της εφημερίδας μας.

Χεθιουδάκη - Αρχοντάκη Αντιόπη, από την Νότια Αφρική	50 €
Αβερκάκη Γεώργιο στη μνήμη του πατέρα του Μιχάλη	50 €
Ξυποητάκη Φώτη	20 €
Παπαδοπούλου Κούφα	30 €
Μουντοκαθάκης Θεόδωρο	100 €
Ποιχρονάκη - Κωνσταντάκη Ελένη	25 €

Τους ευχαριστούμε όλους θερμά. Οι οικονομικές προσφορές μπορούν να κατατίθενται στο λογαριασμό 156/761034-33 της Εθνικής Τράπεζας ή να αποστέλλονται με ταχυδρομική επιταγή στη διεύθυνση: Τσακίρακι Γιάννης, Σουλίου 124, 173 42 Αγ. Δημήτριος και στη συνέχεια να ενημερώνετε την εφημερίδα στο τηλέφωνο 9916613, για να σας σταθεί η σχετική απόδειξη.

Το γραμματσάκι του γέρω Ο πεζεβέγκης «ο δαίμονας του τυπογραφείου» και μου τα κάνει ο αφορεσμένος

Ως εδιάβασα, συντέκνοι μ'αναγνώστες, τυπωμένο στο φύλλο, το γραμματσάκι μου'κείνο για τσι γουρούνες που 'σφαζα και κουτσοράδιαζα, κι είδα είντα μου τυπώσανε, είπα τ'απατού μου :

-Να κόψεις, γέρω τη φτόνη σου και να μπεις εις τη Χώρα, να βρεις το Μεγάλο του φύλλου να του το δηλώσεις, πως δεν τότε νταγιαντίζεις μπλιό τον πεζεβέγκη τον «Δαίμονά» του, με τα δαιμονικά που σου κάνει στα γραφτά.

Ετοιμάστηκα, το λοιπόν, έβαλα τα σαλιβαρομίτανά μου, επέρασα και στο ζωνάρι τη μαχαίρα τη μεγάλη, για να φαίνομαι πλιά θεορατικός και φοβερίσιμος, να κατορηθεί ως θα με δει ο αφορεσμένος «ο Δαίμονας» ο τυπογράφος. Εκαβαλίκεψα ύστερα το γαΐδαρο κι εμπήκα στη Χώρα κι έψαχνα για να δω τη στράτα του Μπουνιαλή και τ'αργαστήρι τούτης της γαζέτας κι ως τα βρα, επέξεψα κι έδεσα το μπουρικό στο κάγκελο νιους σπιθιού. Μα καθώς έφευγα, αρχίνιξε, ως το 'χει συνήθειο, να γκανίζει και να με χαιρετά ο αηδονόλαλος, σηκώνοντας τη γειτονιά του Μπουνιαλή στο πόδι. Εβγήκε κι η σπιτονοικοκυρά του σπιθιού και με ντράκαρε φωνιάζοντάς μου πως θα τη γεμίσει καβαλίνες τον πόρο του σπιθιού και θα τήνε τροζάνουνε τα γκανίσματα και τα πορδομιλητά του και φτάνει τήνε η νύφη τση η δαιμονισμένη, που τη συγχίζει ολημερνίς κι οληνυχτίς.

-Και που θα τότε δέσω, μπρέ, τση κάνω. Σώχωρο, ραπιδιά, δέτη, λειβάδι δε θωρώ.

-Άμε τότε, μου λέει, πάρα κάτω, που'χουνε μαντρωμένη μια σωχώρα, τον Πάρκη να γυρέψεις.

Παίρνω το γαΐδαρο, π'αρχίνιξε πάλι να μου τραγουδεί από τη χαρά του που ξανασιμίζαμε οι δυό παλιοί καρντάσηδες συμπορπατηχτές και φτάνω στη σωχώρα του Πάρκη, ως μου'πάνε πως τότε λένε, κι ο άθρωπος μ'υποδέχτηκε πρόσχαρα.

-Καλώς τον καπετάνιο. Μωρέ καλό κι ετούτο! λέω τ'απατού μου. Από άκαπνος ημιονηγός στο στράτευμα, εβγήκα και καπετάνιος, φτού μου αλάβωτά μου !

Ιδιος κι απαράλλαχτος ο προπάππους μου, που τον έχομε κρεμασμένο στο κάντρο τσι σάλας! Και σε τίνος την έραψες τη φορεσιά ;

Ο Μπαλαντίνος απόθανε, αποθάνανε κι οι παλιοί βρακοφόροι κι έκλεισε το μαγαζί. Εδά τ'άνοιξε ένας Μακ Αντώνης, Αμερκανός και πουλεί πίτσες-πιπίτσες, ως τα λέει τα σφουγκάτα του,

Ιδιος με τούτο τον ντελικανή ήταν κι ο γέρος στα νιάτα του, ολόιδιο και το τσοχαδένιο σαλβάρι, ραμμένο, τω καιρώ εκείνω, από τον Μπαλαντίνο, και μ' αυτό στάθηκε γαμπρός (Φορεσιά κρητική. Υδατογραφία. Περίπου 1930. Μουσείο Μπενάκη)

σαντουίσκια και χαμπούργκερ-γαλιμπουρδούγκερ, σε χαλιμπουρδέδες τσουρίστρες.

-Ο Μπαλαντίνος ο ίδιος μου την έραψε στα νιάτα μου, και μ'αυτήνα στάθηκα γαμπρός. Πότες ; μην τα ρωτάς, γιατί θα βρεθώ συνομιληκος με τον προπάππου σου, που τον έχεις κρεμασμένο στη σάλα, μα μου τη φυλάει η γυναίκα στην κασέλα και σπάνια τήνε βάνω, σε κιανένα πανηγύρι γή γάμο, όπου χορεύω τον πεντοζάλη.

-Και ποιος καλός άνεμος σ'έφερε στην πολιτεία; Πράμα μάλο με βρακοφόρους έχει ο δήμαρχος ο Βιρβίδος και σε κάλεσε για χορευτή;

-Άλλους μπάλους έχω, του λέω ντουςουντισμένος.

-Είντα, μου λέει, είντα χεις καπετάνιο ;

-Σουβλίζει με ο πόδας μου ο ξερβός και δεν τότε νταγιαντίζω μπλιό, κι ήρθα να με δει ο Βαρδής ο Βαρδουλές, που μου τότε συστήσανε για άσο σε νευρόπορους και ποδάγρες.

-Και σα δεν ήρθες για μπάλους και για γάμους, παρά για το γιατρό, γιάντα'βαλες τα σαλιβαρομίτανά σου ;

-Ζευγάς είμαι, και τ'να ψαλιδόκωλο πατελόνη μου, το 'χουνε ξεβερουλιασμένο οι σκατόπιστ' οι βάτοι, ακρεβάτοι κι ασπαλάθοι, και θα τότε ντροπής ν'άρθω να με δει ο γιατρός γδούρη και τ'αρβύλες του χωραφιού γεμάτες κοκκινόχωματα και μαλαλώματα.

Και μια που γνωριστήκαμε να σε ξεμιστεύει ο Θεός κουμπάρο να μου φιλοξενήσεις στη σωχώρα σου το φίλο μου το μπουρικό, γιατί δεν μπορώ να τότε κουβαλώ κι αυτόν εις το γιατρό.

-Δεν παραλαβαίνω γαϊδάρους για φύλαξη, μα για χατήρι σου κι αφο'ρθες για γιατρό άστονε και δε θέλω μηδε νοίκι.

-Φχαριστώ σε κουμπάρο, και ότι θα ξανάρθω στη Χώρα θα σου βαστώ ένα φλασκι μαρουβά κρασί, αχατζίκους, καυκαλίθρες, λαγουδόχορτο, μαρουλίδες, αγριομειντανούς, αγριόπρασα και λάμπαθα, να σου κάμ' η γυναίκα σου χορτοκαλίτσουνα να γλείφετε τα δάχτυλά σας κι οι δύο από τη νοστιμάδα ντως!

Εξέμπλεξε με τον Πάρκη και την περιέργειά του, μα με το «Δαίμονα» πώς θα ξεπλέξεις γέρω, ήλεγα με το νού μου καθώς εδιάβαινα του Μπουνιαλή τη ρούγα κι αντίκρισα την πόρτα τση Χανιώτισσας γαζέτας. Τότες, χωρίς να χτυπήσω σήμαντρο, πατώ το σαλιαδόρο και μπουκάρω αγριεμένος σ'αργαστήρι των καλαμαράδω για να τσι ξυπάσω. Μα κείνοι ως μ'είδανε, σηκωθήκανε περιχάροι και με χαιρετούσανε και με παινούσανε λέγοντάς μου:

-Καλώς τον καπετάνιο, φτυστός ο Γιώργης ο Πατσούρος είσαι, τότες που συνόδευε τον Μπενιζέλο στα Παρίσια.

Εμαλάκωσα βέβαια, και μέρεψα. Και σα με ρωτήσανε είντα να με τρατάρουνε

-Ναργιλέ και καφέ παίρνουν οι καπετάνιοι, πετιέται ένας και λέει.

-Βιαστικός, είμαι, τότες κάνω γιατί'έχω τρύγος στο χωριό μόνο που'ναι ο ακουμανταδόρος σας, που'γω δύο λόγια να του πω.

-Ταμένο τον είχ'η γυναίκα του, γιατί τότε τινάσσει συχνά πυκνά ο ρίγος και ξεκίνησε ξυπόλυτος από τα μεσάνυχτα να πάει ποδαρόδρομο στα Μυριοκέφαλα μόνο λέγε σ'εμάς είντα γυρεύεις γιατί σε θωρούμε συννεφιασμένο και μανισμένο.

-Ηρθα, τώνε λέω, να σάσε δηλώσω πως θα τήνε κόψω θέλει τη φτόνη μου.

Τότες, αντίς να φοβηθούνε επαραιτήσανε χαρθιά και καλαμάρια κι αρχινίζανε τα χάχανα με πρώτους τσι θηλυκούς γραμματικούς. Μα γω αγριεμένος τώνε φώνιαζα πως αρέσει ντωνε δε των αρέσει, τη φτόνη μου'γω θα τήνε κόψω.

-Είντα κάνει λέει, είντα πες πως θα κόψεις καπετάνιο, ρωτά αγγρίζοντάς με ένας καλαμαράς, από το τελευταίο θρανίο.

Κι ένας άλλος από δίπλα του, ρωτά με κι εκείνος αν άκουσε καλά.

-Είπα σας τη φτόνη μου θα κόψω.

-Εκουζουλάθηκς μωρέ μπάρμπα, μου κάνει περιγελαστικά ένας φαρακλός με γυαλάκια χρυσά και κοντύλι στη χέρα. Κι είντα'ρθες εδά να το λείεις σ'εμάς. Περιουσία σου'ναι και στην εξουσία σου την έχεις. Κόψε τήνε, ράψε τήνε, μπουζιάξετ'ηνε, αποστράτεψε την, αν είναι άδουλη και ντεμπελχανού, ό,τι σε φωτίσει ο Γιαραμπής που σου την έμπεψε, κάμε τήνε.

-Μώρσεεις γουρσουλαμάδες τώνε κάνω. Πολεμάτε μωρέ να μ'αναγυρίσετε την κουβέντα και να μου τη φέρετε κι εμένα σαν του Σφυριδοκατινιού αφού δεν είχε ύπνο το κακορίμπαλο κι έπιασε κι έπαιζε από το μεσάνυχτα ώστε να ξημερώσει την μπαντούρα τ'αντρούς τση και το ντρακάρε τ'αϊτέρου η Μανουσογιώργαινα.

-Είντα'χετε Σφυριδιό απόψε κι οληνυχτήσιως τση νύχτας χαρχαλεύετε κι επαίζετε μουσικές και δε μ' αφήκετε να κλείσ'άματι ;

-Δε μ'αφήναι κι εμένα γειτόνισσα οι οργισμέν' οι ψύλλοι να κοιμηθώ κι έχασα τον ύπνο μου. Και για να περάσ'η ώρα ώστε να ξημερώσει να σηκωθώ να βάλω μπουγάδα και να πορίσω τα οζά, έπιασα κι έπαιξα τη φτόνη τ'αντρούς μου.

-Σώπα κριματισμένο, κι είναι ντροπής κι αμάρτημα να κάνεις τέθοιες δουλειές τση μορταριάς και του λόγου σου τσι διαλαλεις κι από πάνω. Και δεν εξεπένεψτε μωρή εσύ κι ο προκομένος σου ούλη νύχτα να πολεμάτε τούτηνα τη δουλειά;

-Γιάειντα'ναι ντροπή Γεωργάκαινα, να παίζω η κακομοίρα τη φτόνη τ'αντρούς μου; Του γείτον σου'πα πως την έπαιξα γη του Γιωργάκη σου ;

-Σώπα κολασμένο και να το μάθει θέλ'ο παπάς και θα σου κάμει αφορεσμό.

-Ντα κι αυτουνού συχνά πυκνά μου'πε η παπαδιά πως του τήνε παίζει όντε δεν τήνε παίρνει ύπνος.

-Είντα λείεις μωρή ψωματαρού. Η παπαδιά, άγια γυναίκα, κάνει με τον γέροντα τέθοιες αλανιάρικες δουλειές και βγαίνει και τσι διαλαλεί και στο τσαρσί;

-Κι εσύ γειτόνισσα δεν την έπαιξες ποτέ σου τη μπαντούρα του Γιωργάκη σου ;

-Εδά κι εμένα μ'ενυρύνετε γέρο και μου τα κάνετε αναγυριστικά. Τη φτόνη μου, μωρ'εεις τη συζευτική με το φύλλο σας θα κόψω και δε θα σάσε ξαναμπέσω γραμματσάκι γιατί δεν τότε νταγιαντώ το «Δαίμονα» σας τον τυπογράφο.

-Απου τη μια μου τρώει λέξεις, την άλλη μου τσι σακατεύει πετώντας γράμματα και τυπώνει

ό,τι του κατεβεί στην κεφαλή και χάνουνε τα γραμματσάκια το χάζι και τη νουσιμάδα ντως. Μόνο το τελευταίο να διαβάσετε ως το τυπώσετε θα καταλάβετε τη φούγκα και τον αφρουλαντισμό μου.

«γιατί 'τονε ξεμπέτης» ο παπάς έγγραφα'γω, «γιατί Μτονε», μου τύπωσε ο «Δαίμονας»

«Είντα'ναι, μωρέ τούτος ο μαλιχουλές» έγγραφα. «Είντα Μναι», μου τύπωσε ο Τριζέρης.

«τσι τρωγε» έγγραφα «τσι Μτρωγε» τυπώνει ο αφορεσμένος.

«τσι'πε» έγγραφα, «τσι Μπε» τύπωσε ο Οξαποδώ.

«Είντα'ναι μωρέ τα χάλια σου» έγγραφα, «Είντα Μναι» τυπώνει ο Ξορκισμένος με τον απίγανο.

Και να πεις πως είναι μόνο σημερινά. Τούτα τα έργα μου τα χερίκωσε ο Πονηρός, πριν από δέκα χρόνους, που'μπεσα το πρώτο γραμματσάκι στο φύλλο. Επιασε τότες, για υποδοχή πρέπει, και μου κουτσάφθιασε την ταμπέλα.

«Του Κουτρούλη ο γάμος κι η αγαπητική του Λόρδου» έγγραφα'γω, «ου κουτρούλη ο γάμος κι η αγαπητική του όρδου», τύπωσε ο Τρισκατάρατος!

Κι ύστερα, γιάντα γουζιεσαι και βαταλεϊς γέρο;

Μωρέ και να φωνιάζω και να δαγκάνω θέλει, σαν το γάδαρο του Φρίο, αφού σήκωνε το χωριό στο πόδι με το τραγούδι ντου, ο τενόρος των Αρμενών κι άθρωπος δεν του κοντοβόλα, γιατί θάν ξεκαζίκωνε να του γιουρουντήξει, να τότε συγροζι με δαγκανιές, κλώτσους και τσινιές.

-Γραμματσάκι, το λοιπόν, δεν ξαναθωρείτε.

Σηκώνεται τότες ένας μεσοκαιρίτης ασπρογένης, πρωτόγερος μου'πάνε πως τον είχανε τση συντεχνίας των γραφιάδων τση γαζέτας.

-Σωπάτε'σεις τώνε λέει κι εμεις οι δύο είμαστε Αποκορωνιώτες, μονοστίβανοι, Αρμενιανός ματαμιάς ο γέρος, Νιπιανός Τσερεβαλάς εγώ, και θα συνεννοηθούμε, να μη μάσε κόψει το φτόνο του.

-Να τότε κόψω θέλει, μωρέ Νιπιανέ, κι ό,τι θέλεις λέγε συ.

-Να τον αποβγάλομε θέλει καπετάνιο τον «Δαίμονα» σήμερα κιόλας μόνο να σε ξεμιστεύγει ο Θεός μπέβε μας μπάρε μου κάθε φεγγάρι ένα γραμματσάκι..

-Κατέεις, μου κάνει ένας άλλος καλαμαράς που πονηρογέλα, πώς αρέσει και των κοπελιδιώ και των παντρεμένων γυναικώ το φτόνο σου, μπάρμπα.

-Κι η κονιιάδα μου η καλογρά, πεθιέται ένας άλλος, μική κι όμορφη κοπελιά που τήνε μάρανε ένας έρωνας και τυλίχτηκε πατόκορφα τα ράσα, κάθα που'ρθει να μάσε δει, σα τσ'απαντήξει γραμματσάκι και την καλογερική ξεχνά και τα κομπσκοινία τση πετά, κι ως αρχινά να το διαβάξει, γελά του καλού καιρού σαν κι εμάς τσι λαϊκούς.

-Μώρο'σεις, τζιλικουντάνηδες, τώνε λέω τότες. Θαρρείτε μωρέ μπως εμπουντάλιασε ο γέρος κι ενταντούλιασε ο νους του να τα πιστεύγει τούτανα τα παραμύθια σας, τση Χαλιμάς. Σιγά

«Ο Δαίμων ο Οξαποδώ

μωρ'ο πλανόματος τω γυναικώ, που εδά στα γεραθεία του, πλανεύει ξανθιές και μαυρομάτες και καλογρές, όμορφες και μιτσιαλές, πως τότε δούνε τζιριτούνε, σαν τα χανουμάκια του Σουλτάνου, να τότε παρακαλούνε γυρεύοντάς του φιλή γή κακό θάνατο !

Ας είναι, μη σας τα πολυλογώ, με τη μαλαγιά και τσ'όρκους του Πρωτόγερου πως θάν'αποβγάλει, την ίδια ώρα, το «Δαίμονα» και θα βάλει τετραμάτηδες βλεπέδες να φυλάνε μην πολεμήσει ο Τριζέρης να ξαναμπει στο μαγαζί, εθελιμάτεψά τωνε, κι είπα πως θα τώνε γράφω κάθε μήνα γραμματσάκι. Ανέ κατεβάξει βέβαια η κούτρα μου η γεροντική κι αμιάν χωρατατζιδιζικην αθιβολή, που να'χει χάκι και λεζέτι.

Ν'αποχαριετιστούμε το λοιπόν, περιπαίζοντάς σας κι εγώ, αφού με βγάλετε πλανόματο κι ερωτόκριτο κορυσάρο γυναικώ, λέγοντάς σας ένα μαντιναδάκι που το τραγούδιε ερωτοπλανταγμένο χωριανάκι μου, όξω από τα παραθύρια των κοπελιδιών, γιατί δεν τον ερέγγουντανε τον ντελικανή και δεν τον εθέλανε γ'αγαπητικό, έτσα για να σκάσουνε από τη ζήλειαν τώνε :

Δώδεκα χήρες μ'αγαπούν
κι είκοσι παντρεμένες
και δεκαεπτε κοπελιές
κι τρεις λογοστεμένες.

**Φιλώ σας κατακούτελα!
Ο ΓΕΡΩ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ
«Ο Δαίμων» ο Οξαποδώ**

ΓΛΩΣΣΑΡΙ

αβιζάρω, αβιζέρνω = επιστώ την προσοχή, μαλώνω.
αγγκρίζω = τσιγκλώ, ερεθίζω.
άδουλος = άεργος, τεμπέλης
αθιβολή = κουβέντα, αναθιβάνω - διηγούμαι "Και με τη Νένα τζη συχνιά εμάειε τούτα κείνα, πάντα για τον τραγουδισηθ αθιβολές εκίνα" (Ερωτόκριος Α 475 6).
"αυτάνα μ' εκινήσασι τη σημερον ημερα ν' αναθιβάλω και να πο τα κάμαν και τα φέρα" (Ερωτ. 7-8).
αϊτέρου, ταϊτέρου = πρωί, αϊτέρου - αϊτέρου = λιάν πρωί.

☞ συνέχεια από τη σ. 5

αναγυριστικά = υπαινικτικά, με υπονοούμενα.
 ασπάλαθος = θάμνος γεμάτος αγκάθια.
 αχαιτικός = αγριόχορτο του βουνού που χρησιμοποιείται για χορτοκαλίσουνα και χορτόπιτες.
 βατταλαλώ = μουρμουρίζω, γκρινιάζω, φλυαρώ ("ούλη την ημέρα, μωρέ, βαταλαλεί κείνο τ' αντρόγυνο").
 γδούρης = κουρελής, ρακένδυτος
 γιουρουντώ = μπουκάρω, εισβάλω.
 γούζισμα = γκρινιάζω, παραπονούμαι ("Είντα γούζισσαι, μωρή, πάλι;").
 δέτης = άκρη χωραφιού.
 κακορίμπαλος, κανονίζικος, κακορίζικος, κακαρίμαλος = φωνακάρης καρντάσης (τουρκ. kardas) = σύντροφος, φίλος, αδελφικός.
 κατέω, κατέχω = γνωρίζω ("κ' ήλεγε μεσ' στο λογιισμό, κατέχω και γνωρίζω κι άξος δεν είμαι 'γω ποτέ έτοιμα κερά να ορίζω", Ερωτ. Α 219-220).
 κανκαλίδα = άγριο χόρτο του βουνού που χρησιμοποιείται για χορτοκαλίσουνα
 λάλος, λαλά, λάλη = παππούς, γιαγιά ("Εκάμασι παιδόγγονα κι όλα γενήκαν πλούσα, και μάνα και κερά λαλά εγίν' η Αρετούσα" Ερωτ. Ε 1515-6).
 λάμπαθα (Ισπαν. Larato) φύλλα άγριου φουντού, που χρησιμοποιείται για ντολμαδάκια, χορτοκαλίσουνα και χορτόπιτες.
 λεζέτι (τουρκ. lezzet) = νοστιμάδα, γούστο.
 μανίζω = θυμώνω ("εστηθοδάρθηκεν ομπρός, κι απόκεις αρχινίζει, και μίλιε τζη σα μάνας τζη, και σα γονείς μανίζει" (Ερωτ. 939-940).
 μαρουλίδα = αγριόχορτο που χρησιμοποιείται για μαγειρέψιμα και χορτοκαλίσουνα.
 μεσοκερίτης = μεσηλιακός
 μινάνι (τουρκ. mintan) = κρητικό σακάκι.
 μιτσιαλός = μικροκαμωμένος ("όμορφη 'ναι, μωρέ και μιτσιαλή, στα μέτρα σου").
 μπάλος = χορός νησιώτικος
 μπαντούρα (βενετ. bandura) = αυλός, συνήθως από καλάμι, θιαμπόλι, πρόχειρη φλογερά.
 μπουζιάζω = πιάνω, δένω και συμπιέζω κάποιον, όπως το ασκί.

νταγιαντίζω, νταγιαντώ (τουρκ. dayan mak) = υποφέρω, υπομένω, αντέχω.
 ("επιάστηκ' ο πόδας μου, και δε τζι νταγιαντίζω στι σουβλιές απον μον δούδει").
 νταντουλιάζω = χαλαρώνω, αχαμνίζω.
 ντουσουντιζώ, ντουσουντιζομαι (τουρκ. dusunmek) = διαλογίζομαι, συλλογίζομαι ("Ντουσουντιζόμεν σε θωρώ, κάνω να σε ρωτήσω, αν είσ' από τον έρωντα να σε παρηγορήσω").
 ντρακέρνω (Ιταλ. attaccare) = βάζω πόστα, επιτίθεμαι με λόγια.
 ξαναμπέπω, ξαναμπέγω = ξαναστελνω κάτι.
 ξαργώ = χάνω το χρόνο μου, χασομερώ.
 ξεβερούλιαζώ = καταξεσχίζω ("εμπήκα στον Ασπασαθέ κι εξεβερούλιασανέ με οι ασπασαθού").
 ξεβερούλιασμένος = καταξεσχισμένος.
 ξεκαζικώω = βγάζω το καζίκι (πάσαλο) ("Δεμένο τον είχα, μ' αυτός έξεκαζικώσε και μου ρήμαξε το φύτρο ο αφορεσμένος!").
 ξεκουθιάζομαι = ξεμωραίνομαι, μπουνταλιάζω ("εξεκουθιάστηκε μ' η γορ, και δε νιώθει μπλιό, μήδε τη βράκα τζη να λύσει!").
 ξεμιστέγω = σόζω, λυτερώνω, χωρίζω διαπληχτιζόμενους μονομάχους. ("Κιανείς δεν τους εσίμωνε να τούσε ξεμιστέψη γιατί με θάνατ' η μαλιά έχει να ξετελέψη" Ερωτ. Δ. 1839-40).
 μαλιά = πόλεμος, μάχη, έθρα. ("Επόμειν' ο Ρωτόκριτος κ' μεγάλος νίκος τότες, ετούτες ήσαν οι μαλιές κ' οι κονταρές οι πρώτες", Ερωτ. Β 15256).
 οζά = ζώα ("πέτρες, δεντρά και σίδερα κι οζά στην οικουμένη όλα γνωρίζου και γρικου τον πόθο πως τα γιάνειν" Ερωτ. Γ. 1273-4)
 ολημερνίς κι οληνηχτίς = μέρα νύχτα συνεχώς. "Κι ολημερνίς κι οληνηχτίς, ξύπνου κι όντε κοιμούμαι το λαγουτάρ' αναζητώ, του τραγονιδιού θυμούμαι" Ερωτ. Α 997-8).
 "Μα ολημερνίς κι οληνηχτίς κρίσιν έχω μεγάλη, να ζυγραφίζω στην καρδιά νους, που δεν είδα, κάλλη" Ερωτ. Α 1003-4).
 πλανόματος = άνδρας που πλανεύει, ξεγελά με τα ωραία του μάτια ("φοβούμεσαι, πλανόματε, πως έχεις κι άλλ' αγάπη" Ριζιτικο).
 πολεμώ = αγωνίζομαι, προσπαθώ. ("Και γδικιωμό στα του

καμε με πεθυμιά μεγάλη, και επολέμα γλήγορα χάμαι να τονε βάλη" Ερωτ. Β 1889-90).
 πορίζω = βγαίνω ("Επόριξε, μωρή ο γαμπρός, κι έρχου να τότε δεις").
 πρωτόγερος = προεστός, δημογέρον. ("Εκείν' οι τρείς πρωτόγεροι, που 'χαν εξά παρμένη εις ό,τ' αποφασίσοις καθένας να σωπαίνη" Ερωτ. Β 14412). (Το χειρόγραφο του Λονδίνου την "εξά" την γράφει "ξουσιά").
 ρέγομαι = επιθυμώ, αγαπώ ("Μα ως ρέγομαι να του γρικώ, ήθελα να το πόρου, ποιός είναι να τον κάτεχα, να τον εσυχνωθάρου" Ερωτ. Α 695-6).
 σαλιαδόρος (Ιταλ. saldatore) = μάνταλο, μετουύγια.
 σαλιβαρομίτανα (σαλιφάρι τουρκ. salnar) = η κρητική βράκα + μινάνι (τουρκ. mintan) κρητικό σακάκι). Σαλιβαρομίτανα = πλήρης κρητική ενδυμασία.
 συζεντική = συνεργασία δύο γεωργών που έχει ένα βόδι καθένας τους κι οι οποίοι συζεύγουν, συμφωνούν δηλαδή να οργώνουν εκ περιτροπής, χρησιμοποιώντας ο καθένας τους και τα δύο βόδια. γίνονται δηλ. συζεντές.
 σωχώρα = μεγάλη έκταση γης κοντά στην κατοικία.
 τεμπέλ χανάς (τουρκ. tempelhane) = τεμπέλαρος, τεμπέλοσκυλος.
 τζιριτώ (τουρκ. cizid) = τρέχω, γλακώ ("Τζιριτάτε στα σπίθια σας, κι έρχεται μπόρα").
 τουλόγομου, ελόγου μου = εγώ
 τινώ = χτυπώ με την ουρά ("τινιάρη γάιδαρο 'χεις, και μ' ασβόλωσε το κοπέλι με τσι τινιές του").
 φτόνος, η, ο = μαραφέτι, κάποιον αντικείμενο που δεν θέλωμε να κατονομάσουμε, ή λημονούμε τ' όνομά του.
 χαλιμπουρδές = αυτός που λέει λόγια ακατάληπτα, χαλιμπουρδίζει.
 χαρχαλεύω, χαρχαλεύγω = προκαλώ θόρυβο, ανακατώνωτας διάφορα αντικείμενα ("Είντα χαρχαλεύεις, μωρή, στ' αχούρι").
 χερικώω = αρχινώ, επιτίθεμαι με λόγια σε κάποιον ("εβάλε τζη ένα διαόλου χερικό, που σήκωσε τη γειτονιά στο πόδι").
 ψοματαράς, ψοματαρούς = μεγάλος ψεύτης, ψοματέ = ψέμα
 ψοματαρούδικο = παιδί που λέει ψέματα ("ψοματαρούδικο 'ναι κείνο το κοπέλι, και μην του εμπιστεύεσαι")

ΤΑ ΒΑΣΑΝΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Αρχισε γλώσσα μ'άρχισε και νου μου να μη σφάλεις
 γιατί σε τριγυρίζουνε πολλώ λογιώ δασκάλιοι.

Ετραβήξα και τα τραβώ εις τα γεράματά μου
 η κεφαλή μου τα 'φταιξε μα θα 'ταν και γραφτά μου.

Απού 'χε αντρίες παλικάριές και μαρούλιές δεν έχει
 έτσα θα βασανίζεται όσα και ανέ γκατέχει.

Εγέρασα και επάτησα το πρώτο σκαλοπάτι
 και ένιωσα μέσα στο κορμί να με πειράζει κάτι.

Κομάρες εις τα γόνατα, στη κεφαλή ζαλάδα
 τα κόκαλα μου στο κορμί να με πονούν αράδα.

Μα 'χα καρδιά από σίδερο, πνευμόνια σα τ' ατσάλι
 και τώρα νιώθω στο κορμί να το πειράζει ζάλη.

Ανήφορο κατήφορο να μη μπορώ να βγάλω
 το 'να μου δόντι να πονεί να με πειράζει τ' άλλο.

Κοντύνανε τα μάτια μου και όσο και αν τα γουρλώνω
 δε το θωρώ το όμορφο να τ' αποκαμαρώνω.

Και βάνω συνεχώς γυαλιά και αλλάζω το 'να τ' άλλο
 και ούτε με το 'να σωντυρώ (βλέπω) ούτε θώρω με τ' άλλο.

Και μου 'ρχεται πολλές φορές και τα γυαλιά να σπάσω
 και βλαστημώ τη μοίρα μου ως ήθελα γεράσω.

Γέρο μου κάνε υπομονή μη σ' έβρει κι άλλο πράμα
 τα μπεμπιλίνο να φορείς και τότε θα 'ναι δράμα.

Τα βασάνα είναι πολλά στον γέροντο το τομάρι
 και μπεμπιλίνο σα φορείς δε θέλει να το βγάλει.

Τα παραπάνω δίστιχα είναι του 93χρονου κ. Χρήστο Ορφανάκη από τον Κεφαλά Αποκορώνου Χανίων Κρήτης και τ' αναστορήθηκε για να μείνουν και να καταγραφούν στον κ. Γιάννη Τερεζάκη, πρόεδρο της Ομοσπονδίας Σωματείων Αποκορώνου το Σάββατο 14 Ιουνίου 2008 στην πλατεία ΙΚΑ του Ν. Κόσμου.

Έκθεση και συμπόσιο για τον Ελ. Βενιζέλο

Εγκαινιάστηκε στο Μουσείο Μπενάκη την Πέμπτη 20 Νοεμβρίου στο Μουσείο Μπενάκη, στο Κτήριο της Οδού Πειραιώς 138, η Έκθεση «Γιάννης Παππάς. Σπουδές για τον Ελευθέριο Βενιζέλο».

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ στις 21 και 22 Νοεμβρίου στον ίδιο χώρο, πραγματοποιήθηκε Επιστημονικό Συμπόσιο με τίτλο «Ελευθέριος Βενιζέλος και πολιτιστική πολιτική». Η έκθεση και το συμπόσιο συνδιοργανώθηκαν από το Μουσείο Μπενάκη και το Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος», υπό την αιγίδα της Βουλής των Ελλήνων και πραγματοποιούνται με την υποστήριξη της Αγροτικής Τράπεζας. Με μια ακόμη εκδήλωση το Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Βενιζέλος», αποδεικνύει πως η πολιτισμική του δράση είναι ασταμάτητη και η συμμετοχή του σε διάφορες εκδηλώσεις είτε ως συνδιοργανωτής είτε ως βασικός οργανωτής δεν πάει να συμβάλλει στην ενημέρωση του κοινού για τον σπουδαίο ρόλο που διαδραμάτισε ο Ελευθέριος Βενιζέλος. Η έκθεση «Γιάννης Παππάς. Σπουδές για τον Ελευθέριο Βενιζέλο» θα διαρκέσει μέχρι τις 25 Ιανουαρίου 2009.

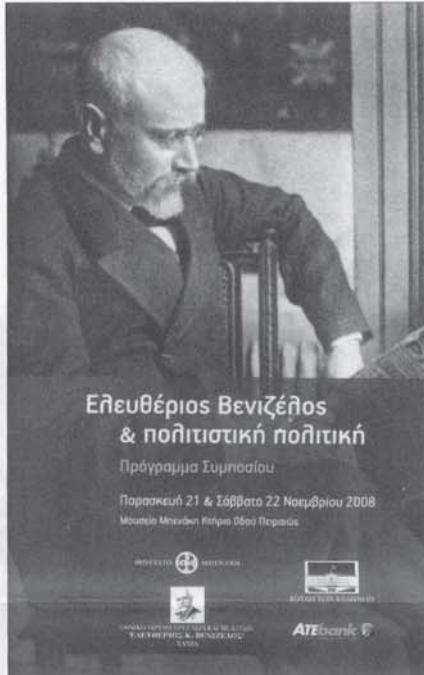
Τα εγκαίνια της έκθεσης

Την εκδήλωση των εγκαινίων χαιρέτησαν ο Διευθυντής του Μουσείου Μπενάκη, κ. Αγγελος Δεληβορριάς, ο Γενικός Διευθυντής του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος», κ. Νικόλαος Παπαδάκης, ο οποίος αναφέρθηκε στην ομιλία του στη προσωπική γνωριμία του Γιάννη Παππά με τον μεγάλο Έλληνα πολιτικό, καθώς και το ιδιαίτερο ενδιαφέρον του Ελευθερίου Βενιζέλου για τα πολιτιστικά δρώμενα της εποχής του. Τέλος, ο Γενικός Γραμματέας του Ιδρύματος της Βουλής, Καθηγητής Ενόγγελος Χρυσός, απηύθυνε χαιρετισμό από τον Πρόεδρο της Βουλής κ. Δημήτριο Σιούφα.

Στη εκδήλωση παρέστησαν μεταξύ άλλων ο Γεν. Γραμματέας της Βουλής κ. Νικόλαος Στεφάνου, ο Γεν. Γραμματέας της Στατιστικής Υπηρεσίας, κ. Κοντοπυράκης, ο κ. Παναγής Βουρλούμης, Πρόεδρος του ΟΤΕ, οι κ.κ. Ελευθέριος και Νιζήτας Βενιζέλος ως εκπρόσωποι της οικογένειας του πολιτικού, ο κ. Θεόδωρος Παπαλεξόπουλος, η κα Λήδα Π. Βαρδινογιάννη, Έλληνες διπλωμάτες, εκπρόσωποι του καλλιτεχνικού και πνευματικού κόσμου, καθηγητές πανεπιστημίων και μεγάλος αριθμός επισκεπτών. Επίσης παρέστησαν η σύζυγος και μέλη της οικογένειας του γλύπτη Γιάννη Παππά καθώς και συνεργάτες και μαθητές του.

Το συμπόσιο

Οι εργασίες του Συμποσίου ξεκίνησαν την Παρασκευή 21 Νοεμβρίου με τους χαιρετισμούς των Αγγελου Δεληβορριά, Νικολάου Παπαδάκη και την εναρκτήρια ομιλία του ιστορικού στο Μουσείο

Μπενάκη κ. Τάσου Σακελλαρόπουλου.

Το Συμπόσιο είχε σαν στόχο να παρουσιάσει τα νέα πολιτιστικά στοιχεία που αναδείχθηκαν κατά την περίοδο Βενιζέλου 1910-1936, στοιχεία

που βασίστηκαν στην πολιτική νεωτερικότητα που ενέπνευσε ο ίδιος ο Βενιζέλος αλλά και η ευρύτερη παράταξη που αυτός συγκρότησε και ηγήθηκε. Το Συμπόσιο χωριζόταν σε δύο βασικές ενότητες. Η πρώτη, αφορούσε στην δημιουργία νέων θεσμών σχετικών με τον πολιτισμό και η δεύτερη στην καλλιτεχνική δημιουργία της περιόδου, αναδεικνύοντας νέα στοιχεία της επιστημονικής έρευνας από τους χώρους των εικαστικών, της λογοτεχνίας και του κινηματογράφου, όπως επίσης στοιχεία σχετικά με την μουσική παιδεία και το λαϊκό και δημοτικό τραγούδι με θέμα τον Ελευθέριο Βενιζέλο.

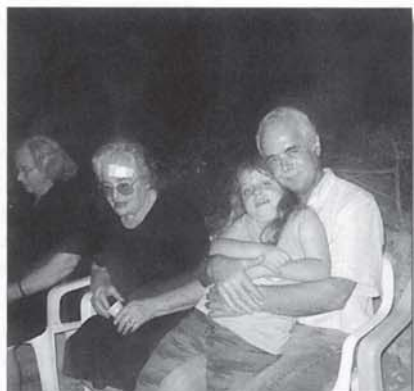
Το Συμπόσιο ολοκληρώθηκε με μικρή συναυλία από φοιτητές του Μουσικολογικού Τμήματος του Πανεπιστημίου Αθηνών με τραγούδια σχετικά με την περίοδο του Ελευθερίου Βενιζέλου.

Το πρόγραμμα του Συμποσίου περιελάμβανε επίσης εισηγήσεις πολλών επιστημόνων, μεταξύ άλλων, του Γιώργη Γιατρομανωλάκη (καθηγητή Κλασικής Ελληνικής Λογοτεχνίας, Πανεπιστήμιο Αθηνών) Γκράτσιου Όλγας (καθηγήτρια Βυζαντινής Αρχαιολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης, του Νίκου Μπακουνάκη (Επίκουρος καθηγητής στο Τμήμα Επικοινωνίας, Μέσων και Πολιτισμού, Πάντειο Πανεπιστήμιο - Αρχισυντάκτης στο Βήμα της Κυριακής), αλλά και πολλών άλλων έγκριτων επιστημόνων.

Παρουσία πλήθους κόσμου, πραγματοποιήθηκε το Σάββατο 4 Οκτωβρίου 2008, στο Αρχαιολογικό Ηρακλείου, η παρουσίαση του βιβλίου «Η Εκκλησία και ο Ελευθέριος Βενιζέλος» του Ανδρέα Νανάκη, Μητροπολίτη Αρχαιολογίου, Καστελλίου και Βιάννου, που εξέδωσαν πρόσφατα το Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος» και οι εκδόσεις Βάννιας. Την εκδήλωση διοργάνωσαν ο Δήμος Αρχαιολογίου και το Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος».

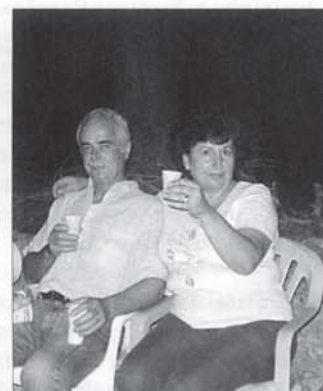
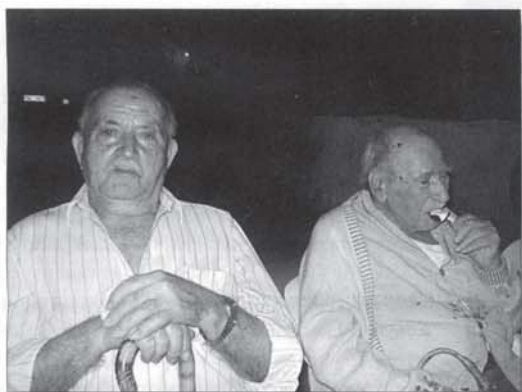
Εικόνες από τη σύγχρονη κοινωνική ζωή του χωριού μας

Συνεχίζουμε να δημοσιεύουμε φωτογραφίες που κατά καιρούς μας έχουν αποστείλει οι αναγνώστες μας, συγχωριανοί και φίλοι.

Σε αυτό το τεύχος δημοσιεύουμε μια σειρά από φωτογραφίες που απεικονίζουν μια καλοκαιρινή αποσπερίδα, το καλοκαίρι 2007, που έλαβε χώρα στην «Γαϊδουροκυλίστρα» τόπο συνάντησης στην «Απάνω Γειτονιά», όπου γίνονταν αξέχαστες βεγγέρες από τα παλιά χρόνια. Την πρωτοβουλία της πρόσκλησης προς τους ηλικιωμένους της γειτονιάς είχε η Μαρία Καβρουλάκη του Βαγγέλη.

Ευχαριστούμε τους Μιχάλη και Αργυρό Ορφανάκη που ευγενικά μας παραχώρησαν τις φωτογραφίες.

Παροιμίες και παροιμιακές εκφράσεις

Παροιμίες και παροιμιακές εκφράσεις όπως τις θυμάμαι από τις γιαγιάδες και τους γονείς μου. Αναφέρονται σε πολλά θέματα σχετικά με τον άνθρωπο και τη ζωή.

-Χαρά στα 'γεννα (Χριστούγεννα) τα στεγνά,
τα Φώτα χιονισμένα
και τα Λαμπρά βροχούμενα,
θάχει καλά σπαρμένα.

Δεκέμβρης κι αν δεν έσπειρες
λίγο στάρι θα κάμεις.

Όσο θέλεις δούλευε,
όσα θέλει ο Θεός θα σου μπέψει.

Από τα καλοδουλεμένα τρώει ο διάολος τα μισά,
από τα κακοδουλεμένα πόσα;

Ανεμομαζώματα διαολοσκορπίσματα.

Τι βρέχει ο ουρανός και δεν τα καταπίνει η
γη!

Το άδικο δεν το θέλει ο Θεός.

Ο Θεός αργεί μα δε λησμονεί.

Ο λόγος σου με χόρτασε και το ψωμί σου
φάτο.

Δεν είμαι φαγάς, είμαι παραπονιάρης.

Η χάρη θέλει αντίχαρη
μα πάλι χάρη μένει.

Ωσπου να σύρει τον ένα ντου πόδα,
πέφτει ο άλλος μεσ' το λάκκο.

Εγώ το λέω τον σκύλο μου
κι ο σκύλος τση ουράς του.

Τση νύχτας τσι δουλιές,
η μέρα τσι αναγελά.

Η καλή νοικοκυερά
είναι δούλα και κερά.

Όποιος δουλεύει μυρίζει,
όποιος κάθεται βρωμίζει.

Όπου 'ναι δυο και τρεις,
γλάκα μιζιό μου γλάκα

-Όπου δεις παχιά μαγούλα
γη υπνομάχα γη βαριούλα (υπναρού ή
τεμπέλα).

Όποιος βιάζεται σκοντάφτει.

Άστοχος νους, άδικος κόπος.

Πέντε μέτρα, ένα κόβε.

Αν δεν πάθεις, δε θα μάθεις.

Ο χορτάτος δεν πιστεύει του νησιτικού.

Όποιος καεί στην κολοκύθα,
φυσά και το γιαούρτι.

Βόηθα με φτωχέ να μη σου μοιάσω.

Του κόσμον το περίπαισμα
τον κόσμο περιπαίζει.

Είπε ο γάιδαρος τον πετεινό κεφάλι.

Όσα δε φτάνει η αλεπού τα κάνει κρεμαστάρι.

Μεγάλη μπουκιά φάε,
μεγάλο λόγο μην πεις.

Η γρα και ανέ στολίζεται
στο ριζωμα γνωρίζεται.

-Έκαμε κι η μύγα αλώνι
και φωνάζει και μαλώνει.

Όπου γρικάς πολλά κεράσια
βάστα και μικιό (μικρό) καλάθι.

Τα πολλά λόγια είναι φτώχεια.

Τα λίγα λόγια ζάχαρη
και τα καθόλου μέλι.

Όσα έκοψε και έραψε η έρμηή μου γλώσσα,
ούλα τα κουκουλώθηκα ας ήταν κι άλλα τόσα.

Η γλώσσα κόκαλα δεν έχει και κόκαλα
τσακίζει.

Η τιμή τιμή δεν έχει,
μα χαράς τον που την έχει.

Καθαρός ουρανός αστραπές
δε φοβάται.

Όποιος σκάφτει τ' αλλουνού
το λάκκο, πέφτει ο ίδιος
μέσα.

Βάστα με να σε βαστώ
ν' ανεβούμε
το γκρεμό.

Πε μου τσι φίλους σου να
σου πω ποιος είσαι.

Όποιος κοιμηθεί με το στραβό,
ως το πρωί αλληθωρίζει.

Θώρειε ούγια παίρνε πανί. Θώρειε μάνα βλέπε
παιδί.

Από ρόδο βγαίνει αγκάθι,
κι απ' αγκάθι ρόδο βγαίνει.

Ευκή γονιού αγόραζε
και στα βουνά πορπάθιε
και τα βουνά να τριζούνε
κι εσύ να μη φοβάσαι.

Τα στερνά νικούν τα πρώτα.

Στερνή μου γνώση
να σ' είχα πρώτη.
Ούλο τον κόσμο ρώτα
τον απατό σου πρώτα.

Κάλλιο γαϊδουρόδενα παρά γαϊδουρογύρευε.

Οντε διψά η αυλή σου, νερό μη χύνεις όξω.

Όπου δεις κακή γυναίκα
δυο και τρεις τηνε χαϊρέτα.
Κι όπου δεις και την καλή
πέρνα και μη τση μιλείς.

Όπου γρικάς ξύλο να γκάψεις,
κι όπου γρικάς φαί να κάτσεις.

Άλλοι μπαίνουνε στσι κήπους,
κι άλλοι παίρνουνε τσι χτύπους.

Τετάρτη και Παρασκευή

τα νύχια σου μην κόψεις,
την Κυριακή μη λούζειςαι,
σα θέλεις να προκόψεις.

Του τσαγκάρη τα παπούτσια

πάντα είναι τρυπημένα.

Ο ψεύτης και ο κλέφτης
την πρώτη μέρα χαίρουνται.

Τση καλής μέρας απ' οντέ θα ξημερώσει τση
φαίνεται.

Η μεγάλη αμπελονιά
τση γλωσσούς απετονιά.

Σα δε θέλω να φιλήσω
χιλίες αφορμές σου βρισκω.

Όποιος δε θέλει να ζυμώσει δέκα μέρες
κοσκινίζει.

Όσο θέλεις βρόντα στου κουφού την πόρτα.

Οντέ σειούνε την αγλάδα,
όσοι τύχουν, τρώνε αγλάδια.

Μαίρη Πριπάκη - Κουντάνη

Αν ριζεί ο Μάρτης δυο νερά / κι Απρίλης άλλο ένα,
χαράς τονε το γεωργό / πούχει πολλά σπαρμένα.

Πε μου ποια 'ναι η συντροφιά σου,
να σου πω την αρχοντιά σου.

Χριστούγεννα και έθιμα στην Κρήτη

ΤΑ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ ή οι «Γιορτές» στην Ελλάδα δεν είναι για αυτό που ήταν πριν 40 χρόνια. Με τα χρόνια παρατηρείται η ανάπτυξη μιας παγκόσμιας κουλτούρας και τα δυτικοευρωπαϊκά έθιμα διαδίδονται όλο και περισσότερο κι αλλοιώνουν ή εξαφανίζουν τις τοπικές παραδόσεις περιοχών και χωρών.

Σήμερα τα Χριστούγεννα φαίνονται πιο εντυπωσιακά, πιο γυαλιστερά. Οι βιτρίνες των καταστημάτων στολίζονται σχεδόν ένα και δυο μήνες πριν, στις πόλεις φωτίζονται οι δρόμοι κι οι πλατείες, πολλοί ταξιδεύουν αυτές τις μέρες είτε στο εξωτερικό είτε σε μέρη στην Ελλάδα που προσφέρουν χειμερινές διακοπές.

Οι Έλληνες θα διασκεδάσουν σε κλαμπ, στα μπουζούκια (στην Κρήτη έχουν σχεδόν εξαφανιστεί) ή θα παρακολουθήσουν κάποιο εντυπωσιακά σώου στην τηλεόραση.

Τη μέρα των Χριστουγέννων μαζεύονται όλα τα μέλη της οικογένειας στο Χριστουγεννιάτικο τραπέζι.

Η μέρα των Χριστουγέννων είναι η μέρα που γιορτάζει ο Μανόλης ή Εμμανουήλ ή Μάνος κι η Εμμανουέλα. Οι φίλοι τους κι οι συγγενείς τους θα τους επισκεφτούν για να τους ευχηθούν «Χρόνια Πολλά».

Παλιότερα τα Χριστούγεννα ήταν πιο απλά, πιο ζεστά, πιο κοντά ίσως στο πραγματικό πνεύμα των Χριστουγέννων. Πολλές από τις παραδόσεις αιώνων εξακολουθούν να υπάρχουν αναλλοίωτες κι έτσι τα Χριστούγεννα στην Ελλάδα διατηρούν την ιδιομορφία τους και αρκετά από τα έθιμα τους.

Η νηστεία των Χριστουγέννων

Το θρησκευτικό συναίσθημα κι η πρακτική ήταν σαφώς πιο έντονα και σχεδόν 40 μέρες νωρίτερα ξεκινούσε η Νηστεία των Χριστουγέννων. Οι πιστοί δεν καταγάλωναν καθόλου ζωικά προϊόντα: κρέας, γαλακτοκομικά, αυγά.

Προετοιμασίες για τα Χριστούγεννα

Πλησιάζοντας προς τα Χριστούγεννα, άρχιζαν οι προετοιμασίες ώστε όλα να είναι έτοιμα για την μεγάλη γιορτή. Τα σπίτια καθαρίζονταν σχολαστικά και λίγες μέρες πριν τα Χριστούγεννα οι νοικοκυρές έφτιαχναν τα μελομακάρονα, τα οποία φυσικά τρώγονταν την ημέρα των Χριστουγέννων με την λήξη της νηστείας.

Στο παρελθόν τα μελομακάρονα ήταν αποκλειστικά για τα Χριστούγεννα κι οι κουραμπιέδες για την Πρωτοχρονιά. Σήμερα όμως ο διαχωρισμός αυτός δεν τηρείται.

Ο χοίρος των Χριστουγέννων

Στην Κρήτη παλιότερα ήταν έθιμο να μεγαλώνει

κάθε οικογένεια στο χωριό ένα γουρούνι, το «χοίρο», όπως το έλεγαν. Ο χοίρος σφάζονταν την παραμονή των Χριστουγέννων κι ήταν το κύριο Χριστουγεννιάτικο έδεσμα.

Την δεύτερη μέρα των Χριστουγέννων, οι χωρικοί έκοβαν το κρέας του χοίρου και έφτιαχναν:

- λουκάνικα
- απάκια: καπνιστό κρέας
- πηχτή (τσιλαδιά):

αφαιρείται κάθε ίχνος κρέατος από το κεφάλι του γουρουνιού και όλα μαζί βράζονται. Ο ζωμός με ειδική προετοιμασία μετατρέπεται σε πηχτό ζελέ που μέσα του βρίσκονται τα κομμάτια του κρέατος.

• σύγλινα, δηλαδή το κρέας του γουρουνιού κομμένο σε μικρά κομμάτια, που το έψηναν και το έβαζαν σε μεγάλα δοχεία και το κάλυπταν με το λιωμένο λίπος του ζώου. Το λίπος έπηξε μόλις έκανε τη θερμότητα του και το κρέας μπορούσε να διατηρηθεί έτσι για αρκετούς μήνες.

• ομαθιές, τα έντερα του χοίρου γεμισμένα με ρύζι, σταφίδες και κομματάκια σνκώτι.

• τοιγαρίδες, κομμάτια μαγειρεμένου λίπους με μπαχαρικά που το έτρωγαν με ζυμωτό ψωμί για κολατσιό στην εξοχή, όταν μάζευαν τις ελιές.

Ο χοίρος των Χριστουγέννων ήταν η βασική πηγή κρέατος για αρκετές εβδομάδες. Φυσικά αναφερόμαστε σε μια δίαιτα εξαιρετικά φτωχή σε κρέας, την περίφημη διατροφή της Κρήτης (Μεσογειακή Διατροφή), που χάριζε στους Κρητικούς των παλιότερων δεκαετιών υγεία και μακροζωία.

Τίποτα δεν πήγαινε χαμένο από το χοίρο των Χριστουγέννων, για κάθε κομμάτι του ζώου υπήρχε κάποια χρήση. Ακόμα κι αυτή η ουροδόχος κύστη, η «φούσκα» όπως λέγεται, πλυνόταν και καθαριζόταν και μετά φουσκωνόταν και γινόταν μπάλα, πολύτιμο δώρο για τα παιδιά της εποχής εκείνης.

Σε πολλές περιοχές της Ελλάδας τμήματα του χοιρινού χρησιμοποιούνταν κατά το παρελθόν ως πρώτη ύλη για διάφορα γιατροσόφια ενώ άλλα κομμάτια του αποτελούσαν αντικείμενα

μαντείας. Πιο συγκεκριμένα ο σφάχτης ή κάποιος ηλικιωμένος σε ρόλο χρησμοδότη μελετούσε τα σπλάγγνα του ζώου για να ερμηνεύσει τι σήμαιναν για το μέλλον, για την τύχη του σπιτιού, τις σοδειές, τον καιρό.

Το έθιμο της γαλοπούλας έφτασε στην Ευρώπη από το Μεξικό το 1824μ.Χ. Έχει διαδοθεί αρκετά και στην Ελλάδα και έχει αντικαταστήσει το χοιρινό κρέας σε μεγάλο βαθμό, αλλά όχι τελείως.

Ο λαογράφος Κώστας Καραπατάκης στο βιβλίο του «Το δωδεκαήμερο, παλιά χριστουγεννιάτικα ήθη και έθιμα» αναφέρει πως οι Ρωμαίοι θυσίαζαν χοίρους στους θεούς Δήμητρα και Κρόνο για να τους ευνοήσουν στην καλλιέργεια της γης.

Αυτό συνέβαινε στο διάστημα από 17-25 Δεκεμβρίου, δηλαδή την περίοδο κατά την οποία γινόταν η σφαγή των ζώων και πριν από λίγα χρόνια.

Τα κάλαντα

Έθιμο που διατηρείται αμείωτο ακόμα και σήμερα με τα παιδιά να γυρνούν από σπίτι σε σπίτι 2 μαζί ή και περισσότερα και να τραγουδούν τα κάλαντα συνοδεύοντας το τραγούδι τους με το τρίγωνο ή ακόμα και κιθάρες, ακορντεόν, λύρες, ή φουσαρμόνικες.

Το Χριστουγεννιάτικο Δέντρο

Σήμερα όλοι αγοράζουν και στολίζουν χριστουγεννιάτικα δέντρα, είτε φυσικά είτε τεχνητά.

Συνήθως στολίζονται λίγες μέρες πριν τα Χριστούγεννα και παραμένουν στα σπίτια μέχρι τα Φώτα.

Στην Κρήτη παλιότερα το έθιμο αυτό δεν υπήρχε. Σε άλλες περιοχές της Ελλάδας στολίζαν μικρά караβάκια.

Το έθιμο του χριστουγεννιάτικου δέντρου πιστεύεται ότι έχει έρθει από τη Δύση αλλά σήμερα έχουμε αποδείξεις ότι αυτό υπήρχε ήδη στην αρχαία Ελλάδα, όπου τα παιδιά στην αρχή του χρόνου περιφέρονταν στους δρόμους κρατώντας στολισμένα κλαδιά δέντρων και τραγουδώντας την Ειρεσιώνη, τα αρχαία ελληνικά κάλαντα.

Κάποια Χριστούγεννα

ΚΑΘΕ ΓΙΟΡΤΗ ΕΙΝΑΙ ΜΕΡΑ ΧΑΡΑΣ και ξεγνοιασιάς για τον καθένα προπάντων όμως για τα παιδιά. Ανάμεσα σ' όλες ξεχωρίζουν οι γιορτές των Χριστουγέννων. Οι ετοιμασίες αρχίζουν πολύ νωρίτερα: λαμπερές βιτρίνες καταστημάτων, στολισμένοι δρόμοι και σπίτια, πολύχρωμα πακέτα δώρων κάτω από το χριστουγεννιάτικο δέντρο και ευωδιαστός αέρας από τις μυρωδιές των λαχταριστών σπιτικών γλυκών.

Οι πιο μεγάλοι όμως ξέραμε πως δεν ήταν πάντα εκεί. Όλα ήταν αλλιώς. Και οι γιορτές χωρίς χριστουγεννιάτικα δέντρα στολισμένα, χωρίς δώρα, χωρίς ακριβά ρούχα και παπούτσια, χωρίς γλυκά και άφθονο φαγητό. Θυμάμαι τα πρώτα Χριστούγεννα μετά την απελευθέρωση. Από τη μια απέραντη ήταν η ανακούφιση που επιτέλους γρημοτσακίστηκαν οι Γερμανοί, από την άλλη όμως περίσσευαν οι ανοιχτές πληγές, τα συντρίμια και τα οικονομικά προβλήματα. Κάποια μέρα έτυχε ν' ακούσω τον πατέρα μου να κουβεντιάζει με τη μάνα: «Δεν κατέω πως θ' αποσιαχτούμε και είντα γιορτές θα περάσουμε» και χαμηλώνοντας τη φωνή είπε: «Να μην μπορείς μηδέ παπούτσια μηδέ ρούχα για την εκκλησία να πουσουνίσεις για τα κοπέλια σου!». Η μάνα προσπαθούσε να βρει κάποιες λύσεις: «Μην σκας. Ο πετεινός είναι μεγάλος. Δεν θέλωμε άλλο κρέας. Για τ' άλλα θα δούμε τότε σας! Έχει ο θεός.» είπε και πήγε να ετοιμάσει το τραπέζι. Την ώρα εκείνη μπήκαν στην αυλή δυο γυναίκες μαυροντυμένες και κακοπορευμένες που ζητιάνευαν. Η μια αμίλητη - νόμιζες θα σωριαζόταν από στιγμή σε στιγμή - έκλαιγε με λυγμούς. Την έπιασε η μάνα από το χέρι, φιλόβρεχε κιόλας, και την έβαλε μαζί με την άλλη να κάτσει στο πεζούλι δίπλα στην παρασιά που άναβε, λέγοντας: «Ξεκουραστείτε μια σταλιά κακορίζικες και θα φάμε ούλο μαζί μια μπουκιά ψωμί - ό,τι βρεθεί!». Δεν χρειάστηκε μεγάλη προσπάθεια για να δεχτούν να μείνουν, ταλαιπωρημένες όπως ήταν, και άρχισαν τους συσχερισμούς και τις ενχές. Τις παρατηρούσα με την περιέργεια του εφτάχρονου παιδιού. Φορούσαν μαύρα τσεμπέρια που έκαναν πιο θλιβερό το πονεμένο πρόσωπο τους. Επιτέλους στέρεψαν τα δάκρυα της μιας και η άλλη μας είπε την ιστορία τους: Ήταν από τη Βιάννο. Την έλεγαν Ερήνη και η άλλη, η Μαρία, ήταν γειτόνισσα της και αχώριστη φιλενάδα. Έκλαιγε γιατί λίγο πιο κάτω είδε στο καρδόνι το ανάπηρο παλληκάρι χωρίς πόδια, (εννοούσε το Βαγγέλη Καβρουλάκη, απέναντι από του Βαγιονή) και θυμήθηκε τα δικά μας με τσι τρισκατάρατους. Οντεν εμπήκανε στο χωριό μαζώζανε ούλα τα γυναικόπαιδα και μας εκλείσανε στο σχολείο τρία μερόνυχτα χωρίς φαί και νερό. Διαλέξανε τσι καλύτερες κοπελιές να τσι περιποιούνται και να τωνα σερβίρουνε καφέδες. Εκλαίγανε τα μωροκόπελα, λιποθυμούσανε μερικές αδύναμες

Τρία ορφανά πάνω από τον τάφο του πατέρα τους, στα Αμνρά της Βιάννου

γυναίκες και κλαίγοντας τσι παρακαλούσαμε ν' αφήκουνε τσι κοπελιές μας να μασε δώκουνε μια σταλιά νερό. Οι αφορεσμένοι ξεκαρδίζούντανε στα γέλια ενώ χύνανε χάμες το νερό που πολεμούσανε να μασε φέρουνε οι θυγατέρες. Την Τρίτη μέρα οι σκύλοι, μασε βγάλανε όξω και με τα τουφέκια μασε ζορίζανε να πορπατούμε.

Η δύστηνη Ερήνη έκλαιγε και με σπασμένη φωνή συνέχισε: Είχανε σκοτωμένους ούλους τσι άντρες και μεις τσι δρασκελούσαμε και παιάναμε. Εμένα μον σκότωσαν τον πατέρα, τον άντρα, τσι δυο κουνιάδους μου και τα πέντε κοπέλια ντωνε. Τσι Μαρίας σκοτώσανε τον πατέρα, τον άντρα, το θείο, τον αδερφό και τσι δυο γιουούς. Παραλοϊσμένες από το κακό, θωρούμε, χώρια από γονέους άντρες αδερφούς και κοπέλια, τα μαρτίνα μας, κατσιές και προβατίνες, μα και τσι σκύλους μα ακόμη, σκοτωμένα και ξεκοιλιασμένα να κοίτουνται τσι τροχάλους, τσι κορμούς των δεντρώ και στη μέση στα στρατάκια. Αφού μας εκυνηγήσανε οι αναθεματισμένοι ως όξω από το χωριό, ανάψανε φωθιές και λαμπαδιάσανε τα σπίτια μας. Ετσιδά καταντήσαμε ζήτουλες τσι πόρτες των ανθρώπων μας και χτίσομε κιανένα ξεροτρόχαλο να κουρνιάξουμε ώσπου να κλείσουμε τα μάθια μας. Σκούπισε με την ανάποδη του χειριού τσι δάκρυά της, αρκετή ώρα είχε περάσει, και αφού είπαν ένα σωρό ενχές, κίνησαν με ξαλαφρωμένη κάπως την ψυχή για να διακονέψουν σ' άλλη πόρτα.

Η μάνα βουρκωμένη σταυροκοπήθηκε: Δόξα νάχεις Θε μου που δεν είδαμε τα χειρότερα. Ο πατέρας συνέχισε: είμαστε τυχεροί που μαστε ζωντανοί. Θα παλέψουμε, ας έχομε την υγεία μας

και του χρόνου θα περάσομε καλύτερα. Εμείς τα παιδιά νιώσαμε πως κάτι άλλαξε και χωθήκαμε στην αγκαλιά τους. Το χάδι, όσο απαλό γινόταν από ροζιασμένα χέρια, κι ένα γλυκό φιλί ήταν για μας τα δώρα όλου του κόσμου.

Ποτέ δεν ξαναείδα τις χαροκαμένες γυναίκες μα τις φέρνω στο νου μου με πολλή αγάπη. Καταλαβαίνω τώρα και το νόημα των λόγων που άκουγα πολλές φορές από τη γιαγιά - «Κάθε περατάρης, παιδί μου, που χτυπά την πόρτα σου, να το κατέεις και βάλε το καλά στο νου σου, δεν είναι άλλος παρά ίδιο ο Χριστός».

Και ξέρω πως η παρουσία των δυο γυναικών μετρίασε, εκείνα τα Χριστούγεννα, την πίκρα της ανέχειας κι έσπειρε την ελπίδα.

Μαίρη Πριπάκη - Κουντάνη

Σημείωση:

Το διήγημα αυτό αναφέρεται σε πραγματικά γεγονότα τα οποία μάλιστα ο λαός τα έχει αποτυπώσει σε τραγούδι που μας μάθαιναν στο Δημοτικό Σχολείο του οποίου η πρώτη στροφή έλεγε:

Αδέλφια σαν θα πάτε στις Βιάννου τα χωριά,
μνήμα να μην πατάτε και πάρουνε φωτιά.
Στα μνήματα εκείνα που τόσο ηρωικά
ταφήκανε λεβέντες για την ελευθεριά.

Νυχτερινή Επίσκεψη

Κάποια θλιμμένα βράδνα
απρόσμενα με ξάφνιασαν
εξαισιες κυράδες
και μονομιάς αλλάζανε
την ταραχή του νου.

Δεν τις αντάμωσα ξανά.
Όσο κι αν λαχταρούσα
ο ερχομός τους όνειρο.
Τα λόγια τους δεν γράφτηκαν ποτέ
κι αναίτια η ομορφιά
αθάετη πλανιέται στις λήθης τα στενά.

Έμεινε μόνο η γλύκα τους
ευφρόσυνη ανάμνηση
του πάντοτε ανήσυχου ερευνητή
του χθες, του σήμερα, του αύριο,
του παντεπόπτη νου.

Μαίρη Πριπάκη - Κουντάνη

Οδοιπόρικο στον Αποκόρωνα

Γράφame σε προηγούμενο φύλλο για το οδοιπορικό στον Αποκόρωνα του 1895 του απεσταλμένου της «Ακροπόλεως» Αντωνίου Σηλιοτοπούλου, διαπρεπούς δημοσιογράφου και κατοπινού συγγραφέα της «Ιστορίας του Ελληνοτουρκικού Πολέμου του 1897 και μετά από μια σύντομη ιστορική εισαγωγή, παραθέσαμε τις εντυπώσεις του «απεσταλμένου του αθηναϊκού Τύπου» (ως τον ήθελαν οι επαναστάτες τις Μεταπολιτευτικής), από το «μεγαλόφρον χωριό των Αρμενών», καθώς αποκαλεί το ιστορικό χωριό, όπου διανυκτέρευσε στις 2 Οκτωβρίου 1895 στην οικία Μπουρνάζου. (Οι τίτλοι των ενοτήτων είναι δικοί μας)

ΥΠΟ ΤΟΥΣ ΥΨΗΛΟΥΣ, ΚΙΣΣΟΣΚΕΠΕΙΣ, ΒΑΘΥΣΚΙΟΥΣ ΠΛΑΤΑΝΟΥΣ ΤΩΝ ΑΡΜΕΝΩΝ

Στους Αρμένους αναφέρεται ο Σηλιοτοπούλος και στην επόμενη ανταπόκριση του, η οποία δημοσιεύεται εις την «Ακρόπολιν» της 12ης Οκτωβρίου 1895 και έχει ως εξής: 1

«Λίαν πρωί μας αφύπνισαν οι κώδωνες του ναού του χωριού, ηχούντες πενθίμως. Ηγέρθημεν εσπευσμένως και κατήλθομεν του υπερώου. Κατά το διάστημα της νυκτός είχε αποθάνει νεάνις του χωριού, το οποίον ολόκληρον την πρωίαν βεβηθίσθη εις το πένθος.

- Αν δεν συνέβαινε ο θάνατος αυτός, μου έλεγεν ένας χωρικός, όλο το χωριό θα σε πήγαινε έως επάνω.

Μέχρις ότου ετοιμασθώσι τα μαγεύρια, τουτέστιν οι ίπποι, εκαθίσαμεν υπό τους υψηλούς πλατάνους του προαυλίου, εις τας ρίζας των οποίων άφθονον ανέβρυσεν ύδωρ. Οι πλατάνοι υψηλοί, κισσοσκεπείς, βαθύσκοιοι, εδεικνυον δια των κορμών των το μακρόν αυτών γήρας.

Και εις το ύδωρ, το κρυστάλλινον, το φλοισβίζον, ενήγοντο ηρέμα στόλοι ολόκληροι νησών (νήσσα = πάπια).

Μου παρέθεσαν νωπά αυγά και τυρί κρητικό αλγασμόνητου γεύσεως.

- Φάγε, μου είπον, διότι έχεις μακρόν δρόμον να κάνης.

Και επειδή εκ της ιππασίας της προηγηθείσης ημέρας μου ήτο αδύνατον, κάκιστος ιππεύς, να καθίσω επί επιπλίον (επίπλιον= η σέλα) ετοίμασαν δι' εμέ ημίονον ως αναπαιτικώτερον και ησυχώτερον κατά το βάδισμα.

Οκτώ άνδρες του χωριού επροθυμοποιήθησαν να με συνοδεύωσι μέχρι το στρατόπεδο. Ο φιλοξενήσας ημάς Γ. Μπουρνάζος, ιππεύσας τον ίππον μου, ετέθη επί κεφαλής, οι δε λοιποί ήρχοντο πεζή φέροντες όπλα εν τη ζώνη των, ουχί όμως και τουφέκια κατά σύστασιν των εν τω χωριό. Διότι, ως έλεγον, τα μεταβατικά αποσπάσματα του τουρκικού στρατού βλέποντες αυτούς ενόπλους ηδύναντο να πυροβολήσωσι καθ' ημών μακρόθεν ανεξέταστος.

ΕΝΑΣ ΜΑΓΕΥΤΙΚΟΣ ΚΑΡΠΟΦΟΡΟΣ ΚΑΙ ΗΡΩΙΚΟΣ ΤΟΠΟΣ

Εις τα πρόθυρα του χωριού αποχαιρέτισα τον κ. Σήφακα και τους λοιπούς χωρικούς και η μικρά συνοδεία εξεκίνησε.

Δια μέσου των καλλιεργημένων αγρών και των ελαιώνων ηρχίσαμε ανερχόμενοι εξακολουθητικός βουνά και λόφους, ερριμωμένους τους μεν επί των δε εξ υπαμοιβής (εκ περιτροπής). Στενόν μονοπάτι πλήρες τριβόλων, ακανθών και Αίθων εξελίσσεται δια μέσου αυτών οφιοειδώς. Το μονοπάτι εκατέρωθεν εκλείετο υπό της φράκτης των κτημάτων. Και τα κτήματα ταύτα ήσαν πέτραι με ολίγον χόμα, το οποίον η φιλοπονία των Κρητών εννοεί να εκμεταλλευθή. Όσον ανηρόμεθα επί των βουνών εκείνων επί τοσούτον η βλάστησις καθίστατο σπανιωτέρα. Αλλά το θέαμα απέβαινε απολαυστικώτερον. Κάτωθεν ημών ηπλούτο πάλλευκον το χωριόν Αρμένιοι, το οποίον αφήσαμε, προ ολίγου, και πέραν μακράν, πολύ μακράν, η παραλία. Εντεύθεν το Νηροχώρι και εκείθεν άλλα μικρότερα χωριά και μετόχια περιτοιχούμενα από θελκτικήν φυτείαν.

Οι ακολουθούντες με χωρικοί εκολακεύοντο να μοι επιδεικνύουν την πάλλευκον όψιν του χωριού των, του οποίου εδέσποζεν ο Προφήτης Ηλίας2, μικρόν εκκλησίδιον εν είδει φρουρίου ιστάμενον επί της κορυφής του υπερκειμένου του χωριού λόφου. Το εκκλησίδιον αυτό, μου έλεγον, κατέλαβαν οι δικοί μας το 1878 δια να εμποδίσουν τους Τούρκους να εισέλθουν εις το χωριό (Αρμένιοι). Επί ώρας πολλάς εμάχοντο, έως ότου εξηντλήθησαν τα φυσέκια των χριστιανών και τότε οι Τούρκοι ηδυνήθησαν να εισέλθωσιν. Τα γυναικόπαιδα είχαν φύγει προηγουμένως επάνω εις τα βουνά, όπου ετρέφοντο μόνον με χόρτα και οι Τούρκοι μη ευρίσκοντες να σαφάζωσιν έκαψαν τα σπίτια.

- Να, βλέπεις, εκεί κάτω εκείνα τα χαλάσματα; είναι από τότε. Μετά δύο ημέρας όμως οι δικοί μας εγύρισαν και πάλιν και τους έβγαλαν έξω από το χωριό.

Με τας διηγήσεις ταύτας η οδός καθίστατο ολιγώτερον επίπονος και η προσοχή μου απησχολείτο διαρκώς, μέχρις ότου εφθάσαμεν εις την κορυφήν βουνού από του οποίου νέοι οριζόντες

ΑΝΤΩΝΙΟΣ Γ. ΣΗΦΑΚΑΣ (1852-1910). «Βουλευτής Αποκορώνου και μέγα ισχύιον εν τη επαρχία του», ο οποίος υπεδέχθη, κατά τρόπον συνωμοτικόν, στο λιμάνι των Χανίων, τη νύκτα της 1ης Οκτωβρίου 1895, τον απεσταλμένη της «Ακροπόλεως» Αντώνιον Σηλιοτοπούλο, και τον οδήγησε μέχρι τους Αρμένους, όπου και διανυκτέρευσαν στις 2 Οκτωβρίου. Την επόμενη μέρα, 3 Οκτωβρίου, Αρμενιοί θα οδηγήσουν τον Σηλιοτοπούλο στην Κράπη, έδρα τότε της Μεταπολιτευτικής, όπου θα συναντηθεί με τον Κούνδουρο και τους άλλους Μεταπολιτευτικούς.

μου ηνοίγοντο.

Κάτωθεν εξεστίνετο κοιλάς πλουσιωτάτη εις βλάστησιν, κατάφυτος, άφθονος εις γραμμάς καλλιτεχνικός. Μαγεία εν συνόλω τας οποίας απετέλουν οι διαδοχικοί ανωμαλίας του εδάφους.

Μαγεία εν συνόλω θέλγουσα τους οφθαλμούς του κατά πρώτον συναντώντος αυτήν. Εκείθεν η πλούτο πλούσιος ελαιών και εντεύθεν κυπάρισσοι πυκνοί ύψους περίξ μετοχίου, εκκλησίας ή χωριού τους ευθυτενείς και πλουσίους αυτών κορμούς.

Τα Λευκά Όρη εδεικνυον ευκρινέστερον ήδη το γιγάντιον αυτών ύψους και αι μαδημένας κορυφαί των ήγγιζον αιγλήσσαι (ακτινοβολούσες) τον λάμποντα ουρανόν. Τα δε χωρία εποίκιλλον την ηλιόλουστον κοιλάδα, λευκάζοντα από αποστάσεως εις απόστασιν, και περιτοιχούμενα από δάση κυπαρίσσων και άλλων δένδρων. Έκαστον εξ αυτών εφαινετο μακρόθεν ως μία έπανις, εις την οποίαν η φύσις είχε κάμει το παν και η τέχνη δεν είχε τίποτε να πρόσθεση».

**“ΡΟΔΟΝ ΤΟΥ ΒΑΦΕ,
ΤΟΥ ΑΡΚΑΔΙΟΥ ΚΡΙΝΟΝ...”**

“Και μεταξύ των πρώτων ιδού εκεί κάτω ο Βαφές, ο αιματοβαμμένος Βαφές όπου τόσοι Έλληνες εθελοντάι εύρον τον θάνατον κατά την επανάστασιν του 1866, αγωνισθέντες εν τη πεδιάδι κατ’ εχθρού οκταπλασίον τον αριθμόν.

Επί τη θέα του μου επανέρονται εις την μνήμην οι στίχοι του Παράσχου3 και προς στιγμή νομίζω ότι βλέπω εκ του συστάδην την μάχην, ην τόσον θαυμασιώς περιέγραψεν η γραφίς του Αγγλου δημοσιογράφου Σκίνερ4.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ:

1. Κείμενα παλιότερων εποχών, όπως είναι αυτά του 1895 του Αντ. Σηλιοτόπουλου, δημοσιεύονται πάντα στη γλώσσα του συντάκτου τους, χωρίς ποτέ να μεταφράζονται ή να παραφράζονται στην Δημοτική. Και αυτό γίνεται, πρώτα από, αυτονόητο, σεβασμό στη γλώσσα και το ύφος των συγγραφέων, αλλά και γιατί τα κείμενα αυτά αποτελούν πηγές ιστορικές. Τα σημειώματα τούτα απευθύνονται εξάλλου σε αναγνώστες οι οποίοι “και γράμματα γνωρίζουν” ελληνικά και εξοικειωμένοι είναι με την γλώσσα των κορυφαίων πεζογράφων μας: Βιζυηνού, Παπαδιαμάντη, Ροΐδη, Γρηγορ. Παλαιολόγου, Κονδυλάκη και πλείστων άλλων “καθαρολόγων” Ελλήνων λογοτεχνών, εκ των ων ουκ άνευ της Νεοελληνικής Γραμματείας.

2. Η Εκκλησία αυτή των Αρμενων αναφέρεται στην ενετική απογραφή ναών και μοναστηριών του 1637. Την εδήλωσε τότε ο παπά Μανώλης Ανυφαντόπουλος “para Manoli Anifandropulo dal cl Armenus et da in nota officiar la ch di S. Elia in ditto cl. Et ha cura di anime et di intrada cert. Et inc. Perp. 20”: Μαρία Χαιρέτη “Εκκλησιαστική απογραφή των Ναών και των Μονών περιοχής Χανίων 1637”.

Η εκκλησία του Προφήτη Ηλία, εξαιτίας της στρατηγικής θέσης της, χρησιμοποιήθηκε και κατά τις εξεγέρσεις του 19ου αιώνα.

3. Οι “στίχοι του Παράσχου” στους οποίους αναφέρεται ο Σηλιοτόπουλος, δημοσιεύτηκαν στην μεγάλη αθηναϊκή εφημερίδα “ΑΙΩΝ”, (φ. 2200/29-12-1866), ως “στίχοι του διανομέως”. Αναδημοσιεύτηκαν από την ίδια εφημερίδα (φ. 2203/16-1-1867), όπου και αναγράφεται ότι ποιητής τους είναι ο Αχιλλεύς Παράσχος. Οι στίχοι αυτοί είναι οι εξής:

“Ω άνθη, άνθη δότε μοι, ω παίδες των Ελλήνων.
Φέρετε δάφνην να στεφθή η πριν θλιμμένη λύρα,
Δότε με ρόδον του Βαφέ, του Αρκαδίου κρίνον.
Με πυρετώδη την κρατώ και την συνέχω χείρα,
Κι εκείνους όπου έπεσαν και δεν θα τους ιδώμεν!

(.....)
Χαιρέτε τόποι ιεροί, εδάφη μυρωμένα
Κοιτίς του πρώτου των Θεών του Μίνως η χώρα!
Χαίρε η γεφυρώσασα εις το εικοσιένα
Τον χρόνον, όστις ήνοιξε νέους αγώνας τώρα.

(.....)
4. Βλ. “Σκληραγωγία εν Κρήτη κατά το 1867”. Υπό Ι.Ε. Ιλαρίωνος Σκίνερ. Μεταφρασθείσα εκ του αγγλικού. Υπό Θ.Γ. Δίζονος, καθηγητού της Αγγλικής γλώσσης. Εν Αθήναις Εκ του Εθνικού Τυπογραφείου 1868.

**Χαράλαμπος Μπουρνάζος
(Χανιώτικα Νέα 8 Οκτωβρίου 2007)**

**Επιτάφιος ύμνος και θρήνος για την Κλειώ Φρεσκάκη-Σκανδάλη
Υστατος αποχαιρετισμός από τον Χαράλαμπο Μπουρνάζο**

ΗΡΘΑ ΚΙ ΕΓΩ, ΚΛΕΙΩ, ως ένας από τους τελευταίους π’ απομείναμε από κείνη τη χαρούμενη συντροφιά των νέων τότε παιδιών του παλιού χωριού και του παλιού σχολείου, να σ’ αποχαιρετήσω. Και, καθώς σε νιώθω να βρίσκεσαι γύρω μας, κι αέρας να είναι πυκνός από την παρουσία σου, θα συνομιλήσω μαζί σου, σαν ετότες που σμίγαμε και τα λέγαμε σ’ αυτόν τον κόσμο τον καλό, που ένας-ένας μας τον αποχαιρετά, ανοίγοντας πανιά για το ταξίδι που δεν έχει γυρισμό.

Σβήνει, Κλειώ, κάθε μέρα κι αφανίζεται εκείνη η αστραφτερή συναστερία του Γυμνασίου, που πολιικός της αστέρας ήσουν εσύ. Φευγάτοι είν’ από χρόνια οι πιο πολλοί κι οι πιο καλοί φίλοι και συμμαθητές που θα σε συντροφεύουνε τώρα παρά δήμιον ονειρών, παρά δήμιον ονειρών εν ταις σκηναίς των δικαίων, ενθ’ αναπαύεσαι και εσύ.

Λιγιστεύει η «χρυσή» συντροφιά εκείνου του παλιού ημερών Γυμνασίου και του παλιού χωριού, που, καθώς θα’ λεγε ο ποιητής, η μνήμη τους κυκλοφορεί στις φλέβες όλων μας με καμήλο και λατρεία, όλων εμάς που από τον ίδιο χυμό κι από την ίδια ρίζα κρατούμε. Για τούτο και κατοπινά, ώριμοι στα χρόνια, αλλά παιδιά πάντα στη ψυχή, σαν σμίγαμε, τις αθιβολές τους, φέρναμε. Ανοίγανε τότε οι βρυσσομάνες των συναισθημάτων κι όσο προχωρούσαμε στις διηγήσεις και τις αναμνήσεις για συντροφίες και συμμαθητές, μας θαμπώναν οι μαγικές εικόνες των περασμένων ημερών, όπου, για να το ξαναπώ με τα λόγια του ποιητή «είχε κράτος κι εξουσία η άνοιξη κι ο ήλιος ήτανε με τον άξονά του μέσα μας πολυάχτιδος». Πουλιά τα χρόνια κείνα, περιστεραιά πετρουρίζουσαι, κατά την καθαρεύουσα γλώσσα του θρανίου μας, «χρόνια γραμμένα στα σπλάχνα μας». Ζωντανεύουν και φτερουγίζουν κι ετούτη τη μαύρη ώρα με σπασμένη όμως φερούγα ύστερ’ από το μισεμό σας, αγαπημένοι νεκροί φίλοι.

Ζούσαμε τότε τ’ ανγερινά μας χρόνια «με τους ήλιους στα μάτια και τα φτερά στους ώμους». Κι είμαστε τώρα, όσοι απομείναμε, φίλοι μου που μ’ ακούτε τούτη τη φαρμακωμένη ώρα, μεστωμένοι στα χρόνια κι αγνώριστοι στην όψη από τις χαρακιές, τις αυλακιές και τις ραβδές του χρόνου. Και στην ψυχή «σαν να πέρασε μέσα μας η ομίγλη». Που σκοτεινίασε τους ήλιους και σκότωσε τα πουλιά κείνης της άνοιξης και της χαράς. «Ω, γλυκύ μου έαρ, που έδω σου το κάλλος»...

Ευτύχησε όμως Κλειώ να έχεις σύντροφό σου τον Αλέκο, τον μεγάλο και παντοτινό έρωτα της ζωής σου. Αυτής της αγάπης και της ομορφιάς καρποί είναι τούτα τα χαρισάμενα παιδιά, η Πέλλα και η Πόπη, που τις αρετές και τις χάριτές σας τις πολλές ενοφθαλμίσατε και σ’ αυτά. Αυτά τα παιδιά μαζί με τον Αλέκο, μερόνυχτα ατέλειωτα και φαρμακερά κονταρομαχούσαν με τον μαύρον άγγελο, εμποδίζοντάς τον να πάρει τον ακριβό τους άνθρωπο.

Σεβαστό μου εκκλησίασμα, η Κλειώ ήταν παιδί μας άγιας μάνας, της Καλλιόπης Μελισσάκη-Φρεσκάκη κι ενός πατέρα, του Γιώργου Φρεσκάκη, ανθρώπου καλόκαρδου, καλλιεργημένου, έντιμου, έξυπνου και σοβαρού. Ανθρώποι ωραίοι στην ψυχή και τη μορφή κι οι δύο, φέραν στη ζωή τρία παιδιά, τρεις χάριτες ως τις αποκαλούσαμε στο σχολείο, τη Ρίτα, τη Μαρία και στερονοπαίδι την Κλειώ την πιο καλή και μυριοχαριτωμένη. Μια αρχοντική οικογένεια σεβαστή κι αγαπημένη του χωριού.

Στερονοπαίδι κι ο Αλέκος μιας οικογένειας προικισμένων ανθρώπων, με πρωτότοκο παιδί τον Γιάννη, επιστήμονα σπάνιας ευφυΐας που τ’ αστροπελέκι του πρόωρου θανάτου του τσάκισε το σπίτι και φαρμάκωσε το χωριό.

Διαλεχτοί κι αγαπητοί άνθρωποι ήταν και τα επίλοιπα παιδιά, η πασίχαρη Βασιλική και η σπουδαία δασκάλα μας η Μαρία, στην οποία μαθητέψανε άμππολλα αρμενιανάκια, που μ’ ευγνωμοσούν η αγάπη την μνημονεύουν.

Αλίμονο όμως, έφτασε η στιγμή του τελευταίου ασπασμού, να σ’ αποχαιρετήσομε Κλειώ, με τον θρηνητικό στίχο Κρητικού μοιρολογιού :

Ανθέ τ’ αναγής, θαύμα τση γης,
ποιά πλάκα θα το κάμει
να πνίξει τον αυγερινό
τ’αραδαμολουλούδιμα,
στο χόμα.

*Κι αν για τα πόδια σου, καλή,
κι αν για την κεφαλή σου
κρίνους ο λίθος έβγανε,
χρυσό στεφάνι ο ήλιος
θαύμα δόρο θελ’ ήτανε
για της ψυχής το πλούτος.
Ομορφος κόσμος ηθικά
αγγελικά πλασμένος.*

Διονύσιος Σολωμός

Κλειώ, χαιρέ.

Αρμενιανά γλυκά και τη γλύκα τους να 'χετε αναγνώστες μας!

Συνταγή για μελομακάρονα

Υλικά: 640 γραμμάρια λάδι • 320 γραμμάρια ζάχαρη • 160 γραμμάρια αλισίβα • Χυμό τριών πορτοκαλιών και τη φλούδα τους ξυσμένη • Ξύσμα ενός λεμονιού • Αρκετή φλούδα μανταρινιού ψιλοκομμένη • Ένα φλιτζάνι του καφέ κονιάκ • Μία κοφτή κουταλιά της σούπας σόδα, την οποία διαλύουμε στο κονιάκ • Μισή κουταλιά του γλυκού κανέλα αλεσμένη • Μισή κουταλιά του γλυκού γαρύφαλο αλεσμένο • Ενάμισι, περίπου, κιλό αλεύρι.

Για το σιρόπι: 2 φλιτζάνια μέλι • 2 φλιτζάνια ζάχαρη • 2 φλιτζάνια νερό • 2 φλούδες κανέλα

Εκτέλεση

- Ανάμειξη και δούλεμα υλικών: Δουλεύουμε το λάδι με το χέρι, μία ώρα το λιγότερο. Ρίχνουμε από λίγο-λίγο την αλισίβα, και μετά τα υπόλοιπα υλικά, με τελευταίο το αλεύρι, από λίγο-λίγο και αυτό. Τα ζυμώνουμε καλά, προσέχοντας στη ζύμη να μην μείνει κανένας σβώλος από αλεύρι.

• Πλάσιμο της ζύμης, την πλάθουμε σε μπάλες και τη βάζουμε μέσα σε μια λεκάνη. Τη σκεπάζουμε πάλι με πετσέτα και την αφήνουμε σε ζεστό μέρος για 3 ώρες περίπου, ώστε να γίνει διπλάσια σε όγκο.

- Ψήσιμο: Κόβουμε σε μικρά κομμάτια τη ζύμη, τα οποία πλάθουμε δίνοντάς τους ωοειδές σχήμα. Τα τοποθετούμε μετά σε λαμαρίνα ελαφρά βουτυρωμένη ή στρωμένη με μία βουτυρωμένη λαδόκολα. Βάζουμε κατόπιν την λαμαρίνα στην μεσαία σχάρα του φούρνου, όπου τα ψήνουμε επί 20-25 λεπτά, σε 200 βαθμούς C.
- Μέλωμα: Ετοιμάζουμε το σιρόπι βράζοντας τα υλικά (μέλι, ζάχαρη, κανέλα, νερό). Ξαφρίζουμε το σιρόπι και βάζουμε στην κατσαρόλα λίγα-λίγα τα μελομακάρονα όπου τα αφήνουμε για 3-4 λεπτά. Στην πλατέλα που θα τα απλώσουμε μετά, τα αφήνουμε λίγο για να κρυώσουν και κατόπιν τα περιχύνουμε με το καυτό σιρόπι. Τέλος, τα πασπαλίζουμε με τριμμένο καρύδι.

Λαδοκούλουρα

Υλικά: Ενάμισι φλιτζάνι τσαγιού ζάχαρη • Δυόμισι φλιτζάνια τσαγιού λάδι • Ενάμιση φλιτζάνι τσαγιού νερό • Μία κουταλιά του γλυκού σόδα • Ένα κιλό αλεύρι • Χυμό ενός λεμονιού

Εκτέλεση

Δουλεύουμε το λάδι με τη ζάχαρη, προσθέτοντας νερό, στο οποίο έχουμε βράσει τον χυμό του λεμονιού. Το αλεύρι το προσθέτουμε στο τέλος. Πλάθουμε τα κουλουράκια και τα ψήνουμε σε φούρνο μέτρια θερμοκρασία.

Κουλουράκια κανέλας

Χρησιμοποιούμε την ίδια συνταγή των λαδοκούλουρων, προσθέτοντας απλώς στο νερό εκτός από το λεμόνι πέντε φλούδες κανέλας που βράζουμε σε σιγανή φωτιά επί δέκα λεπτά.

A.M.

Συνταγή για βασιλόπιτα

Υλικά: 1 φλιτζάνι τσαγιού γάλα φρέσκο • 2 κουταλάκια γλυκού μαγιά • 4 αυγά • 1 φλιτζάνι βούτυρο γάλακτος • 1 ½ φλιτζάνι ζάχαρη • Ξύσμα ενός λεμονιού • 1 κουταλάκι γλυκού κοφτό αλάτι • 1 κιλό αλεύρι • Λίγα αμύγδαλα

Εκτέλεση

- Σε μια μεγάλη λεκάνη βάζουμε μισό φλιτζάνι γάλα χλιαρό και μέσα διαλύουμε τη μαγιά. Προσθέτουμε μισό φλιτζάνι αλεύρι, και το ανακατεύουμε για να γίνει μείγμα. Το σκεπάζουμε με μια πετσέτα και τα αφήνουμε σε ζεστό μέρος για να φουσκώσει (1 ώρα περίπου).
- Όταν φουσκώσει, χτυπάμε στο μίξερ τη ζάχαρη με τους κορούς. Ρίχνουμε το υπόλοιπο γάλα, τα ασπράδια μαρέγκα, το βούτυρο λιωμένο, και το ξύσμα λεμονιού. Ζυμώνουμε ρίχνοντας λίγο λίγο το αλεύρι, ώστε η ζύμη να μη γίνει πολύ σφιχτή. Την πλάθουμε σε μπάλες και τη βάζουμε μέσα σε μια λεκάνη. Τη σκεπάζουμε πάλι με πετσέτα και την αφήνουμε σε ζεστό μέρος για 3 ώρες περίπου, ώστε να γίνει διπλάσια σε όγκο.
- Ζυμώνουμε τη ζύμη για 5 λεπτά και την τοποθετούμε σε βουτυρωμένο λαδόχαρτο μέσα σε ταψί στρογγυλό μεγάλο ή σε δύο μικρά. Τ' αφήνουμε σε χλιαρό μέρος 2 ώρες περίπου, σκεπασμένα ώστε να διπλασιαστούν σε όγκο.
- Πριν τα βάλουμε στο φούρνο, χτυπάμε 1 κρόκο αυγού και 1 κουταλάκι νερό και τ' αλείφουμε ελαφρά με πινέλο. Από πάνω με ασπρισμένα αμύγδαλα μπορούμε να σχηματίσουμε τη νέα χρονολογία.

Συνταγή για κουραμπιέδες

Υλικά: 2 κιλά αλεύρι μαλακό • 1 κιλό βούτυρο • 300 γραμ. ζάχαρη άχνη • 300 γραμ. αμυγδαλόψιχα • 1 ποτηράκι κονιάκ • 1 κουταλάκι σόδα • ανθόνερο

Εκτέλεση

- Ασπρίζουμε το βούτυρο, δουλεύοντας με το χέρι. Ρίχνουμε τη ζάχαρη, το κονιάκ, τα αμύγδαλα καβουρδισμένα και κοπανισμένα και, τέλος, το αλεύρι, εξακολουθώντας να δουλεύουμε μέχρι να γίνουν όλα ένα κατάλληλο μίγμα.

- Το πλάθουμε στα γνωστά σχήματα των κουραμπιέδων, τους τοποθετούμε σε λαμαρίνα και τους ψήνουμε σε μέτριο φούρνο 20 λεπτά.

- Μόλις βγουν απ' το φούρνο, τους ραντίζουμε με ανθόνερο και τους τυλίγουμε μια-δυο φορές σε άχνη ζάχαρη.

ΤΑ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΡΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΝΙΚΟ ΚΡΙΤΟΒΟΥΛΙΔΗ ΔΙΑΔΡΑΜΑΤΙΣΘΕΝΤΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ 1821-1830

Συνεχίζομε σ' αυτό το φύλλο με το δεύτερο μέρος - το πρώτο δημοσιεύτηκε στο τεύχος 49- από την μελέτη του αείμνηστου συγγραφέα μας Δημητρίου Μανούσου Τζιγκουνάκη, γύρω από «τα πολεμικά γεγονότα που διεδραματίστηκαν στην Δυτική Κρήτη και προπάντων στον Αποκόρωνα και μάλιστα εις τους Αρμένους και εις όσα αναφέρονται εις τον Καλλίνικο Κριτοβουλίδη».

ΤΗΝ 24 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ ΤΟΥ 1822 κατέπλευσαν εις την Σούδαν 7 πολεμικά πλοία δια να υδρεύσουν από τον ποταμόν Κοιλιάρι και από το νερό που ρέει στη θέση Καλάμι. Ευρεθείς τυχαίως ο Ανδρέας Φασουλής από τις Καλύβαις και ο Γεώργιος Μαυράκης οπλαρχηγός των Αρμενιανών με 30 ή 40 Καλυβιανούς, Αρμενιανούς και Τσιβαριανούς επί πολλή ώρα εμπόδισαν τους Τούρκους να προχωρήσουν και ειδοποίησαν τους άλλους Αποκορωνιώτες να φθάσουν εις βοήθειαν διότι οι Τούρκοι ήσαν έτοιμοι να επιπέσουν εναντίον των χωριών και να τα καταστρέφουν.

Οι κάτοικοι, τους τα είχαν εγκαταλείψει έρημα τρέχοντες εις τα ορεινά μέρη δια να σωθούν.

Εδώ θα σταματήσωμε λίγο την χρονολογική αναγραφή των γεγονότων δια να ασχοληθούμε με τον Μαυράκη, που ίσως είναι Αρμενιανός: Όταν επί Τομπάζη έπεσε το φρούριο της Κισάμου, ο Μαυράκης παρακαλεί να επιτεθούν εναντίον του φρουρίου της Γραμβούσης, του οποίου η φρουρά ήτο εξασθενημένη επικαλούμενος την χρησιμότητα του.

Δυστυχώς δεν εισακούγεται και διαλύουν την πολιορκία του φρουρίου δίδοντας έτσι την ευκαιρία στους Τούρκους να ενισχύσουν την δύναμη τους.

Τελικά μετά τινος συμφοράς που υπέστησαν οι Κρήτες, απεφάσισαν την εφαρμογή του σχεδίου Μαυράκη στις 12.12.23.

Η ενέργεια όμως ήταν ασυντόνιστη και παρά το ότι 150 άνδρες με κλίμακες εισήλθαν εις το φρούριο, η επιχείρηση απέτυχε με μεγάλες απώλειες των εισελθόντων.

Ανεξάλειπτος όμως είχε μείνει εις τον νουν του Μιχαήλ Μαυράκη η ιδέα για την κατάληψη του φρουρίου Γραμβούσης.

Αν και έμμενε τότε εις την Πελοπόννησο συνεχώς εσκέπτετο τινι τρόπω θα καταλάμβανε την Γραμβούσα. Και τελικά το επέτυχε με την εφαρμογή ενός σχεδίου παράτολμου μεν αλλά που έφερε αποτέλεσμα. Με 6 οπαδούς ο Μαυράκης επλησίασαν με πλοιάριο την είσοδο του φρουρίου και ένας από τους συντρόφους του ο Παχυνάκης που ήξερε τουρκικά, ρώτησε τον φρούραρχο «Βλέπω Βέη μου ότι, καλά φυλάτετε το φρούριον», ο φρούραρχος νομίζοντας ότι ομιλεί με συμπατριώτας του απάντησε «όχι τώρα είναι μόνο 5, οι άλλοι πήγαν να συναντήσουν τις οικογένειες των». Έτσι εισελθόντες συνέλεξαν τους 5 και με κανονιοβολισμούς ειδοποίησαν

Ιωσήφ Κωνσταντουδάκης ή Σήφακας

τους γύρω μαχητάς. Και ούτω το όνειρο του Μαυράκη εξεπληρώθη 2-8-1325.

Ας επανέλθομε εις την διήγηση των γεγονότων:

Αρχάς Οκτωβρίου 1822 οι Τούρκοι εισέβαλον εις τον Αποκόρωνα καταστρέφοντας τα όμορφα χωριά του. Δεκαεπτά ημέρας αγωνίζονται οι Έλληνες και δεν είχαν άλλην διατροφήν ει μη κοχλιάς και, άγρια χόρτα, διότι οι Τούρκοι προηγούμενως με την εισβολή του Αλβανού Χασάν πασά, είχαν καταστρέψει τα γεννήματα, και το λάδι. Ο Σήφακας την 13η ημέρα, είχε φέρει μόνον 7 άρτους, οι οποίοι μοιράστηκαν υπό τύπον αντίδωρου εις τους νησιτικούς αγωνιστές. Την 18η ημέρα υπεχώρησαν οι Τούρκοι αφήνοντας εις τα πεδία των μαχών υπέρ τους 400 νεκρούς, φέροντες ως τρόπαιο αιχμάλωτους, από μεν το Προβαρμα μία εξήκοντοντιδα (60 ετών), από δε τους Αρμένους 2 ανήλικα παιδιά. Συνέβαινε δε το εξής αξιοθαύμαστο. Οι Τούρκοι όταν νικούσαν περιήρχοντο όλας τας επαρχίας της Κρήτης δυτικής και ανατολικής σπέρνοντας στο διάβα τους τον όλεθρο και επανήρχοντο εις τα φρούρια νικηταί νομίζοντας τους εαυτούς τους ασφαλείς.

Οι Κρήτες όμως ενεφανίζοντο αιφνιδίως

έτοιμοι για νέους αγώνες - ως άλλος Φοίνιξ που ανανεώνεται από την στάχτη του - με όπλα που είχαν αποκτήσει εις τα πεδία των μαχών και αποφασισμένοι να κερδίσουν την ελευθερία τους.

Και ενώ τα πολεμικά γεγονότα της Κρήτης δεν ήσαν ευχάριστα δια τους Έλληνες, ο Αφεντούλης αντί να είναι ευχαριστημένος με την νεαν τάξιν που έφερε η εν Αρμένους Συνέλευσις προέβαινε εις δολιοφθοράς, δια να λάβη όλη την εξουσία στα χέρια του, κατεφέρετο εναντίον του Γενικού Γραμματέως Ν. Οικονόμου, και επί πλέον καθ' ην στιγμήν ο Χασάν πασάς απειλούσε την Κρήτη με ολική καταστροφή, αυτός εγκατέλειψε την Κρήτη εις την τύχη της χωρίς Διοίκηση, καταφυγών εις πλοίο. Ένεκα τούτου τα μέλη της Διοικήσεως απέστειλαν πληρεξουσούς εις την Κεντρική Διοίκηση της Ελλάδος και εξήχουν νέον αρχηγόν, νέον Αφέντη. Τα έγγραφα υπογράφει ο Γενικός Γραμματεύς Ν. Οικονόμου στα Σφακιά 13.11.1822.

Τον Αφεντούλη καθήρεσαν και ως νέον προτείνουν τον Υδραίων Εμμανουήλ Τομπάζη.

Κατά το χρονικό τούτο διάστημα γίνονται μάχαι εις πολλά μέρη της Κρήτης και περίξ τη Μαλάξας νικούν οι Κρήτες φονεύσαντες άνω των 100 Τούρκων. Εκ των Κρητών 15 ήσαν οι νεκροί, ετραυματηθήσαν αρκετοί, μεταξύ των οποίων και ο Γεώργιος Κριτοβουλίδης εις την χείρα.

Την 1.12.1822 ο Γενικός Γραμματεύς Ν. Οικονόμου, διωρίσθη προσωρινός Διοικητής υπό της Κεντρικής Διοικήσεως της Ερμιόνης. Ο Οικονόμου μετέβη αμέσως από τα Σφακιά εις Αρμένους, δια να ενεργή από εκεί ανεπηρέαστα και δραστηριότερα.

Ο Αλβανός Χασάν πασάς ήτο δραστήριος και τον Ιανουάριου του 1823 επιτίθεται εναντίον των Κρητών της Ρεθύμνης. Εκείνοι γράφουν επιστολή στον Σήφακα και τον παρακαλούν να σπεύση προς βοήθειαν των. Την επιστολήν του την διαβάζει ο σύμβουλος του Καλλίνικος Κριτοβουλίδης και του συνιστά να σπεύσει προς βοήθειαν, διότι αυτό επιβάλλει το γενικόν συμφέρον της πατρίδος. Επειδή όμως εκινούντο οι Τούρκοι του Σελίνου, ο Σήφακας έδραμε κατά των Τούρκων, τους οποίους κυνήγησε μέχρι την Κάνδανο.

Σε επόμενο τεύχος θα συνεχίσουμε τη δημοσίευση της μελέτης

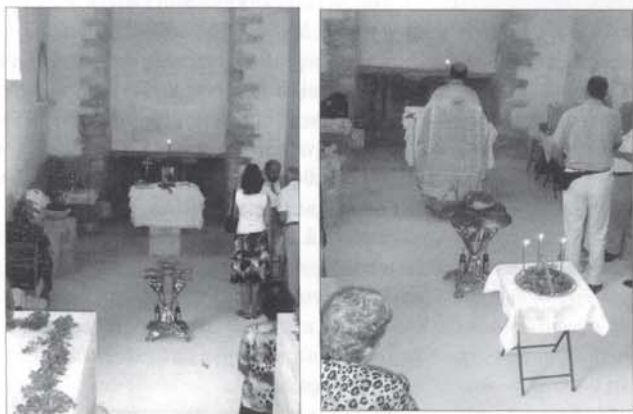
ΔΩΡΕΕΣ ΣΤΗΝ ΕΝΟΡΙΑ

Προέφεραν στην Ενορία Αρμένων τα παρακάτω ποσά:
 Ιωάννης Παπαδάκης 100€ • Θεόδωρος Κουτσουπάκης εις μνήμη της αδελφής του Ειρήνης 500€ • Απόστολος Παπουτσάκης εις μνήμη Δημητρίου Παπουτσάκη 550€ • Ανώνυμος 400€ • Βασιλάκης Μιχαήλ εις μνήμη του νονού του Καβρουλάκη Ζαχάρη 50€ • Ευστράτιος Παπαδάκης αντί στεφάνου για Σκανδάλη Κλειώ 50€ • Ιωάννης Καλιακάτσος αντί στεφάνου για Σκανδάλη Κλειώ 50€ • Ανδρέας Ανδρουλιδάκης αντί στεφάνου για Σκανδάλη Κλειώ 50€ • Ρίτα-Γιώργος και Καλλιόπη Βλοντάκη για την αδελφή τους Κλειώ Σκανδάλη αντί στεφάνου 100€ • Αντί στεφάνου για την κηδεία του Γεωργίου Γιαννουσάκη η Αικατερίνη Τζανιδάκη 50€ • Οι Ευάγγελος, Ασπασία & Ιωάννης Γιαννουσάκης 100€ • Εις μνήμη της Αικατερίνης Λουράκη η οικογένεια της έδωσε 200€

Τους ευχαριστούμε
 Για την ενοριακή επιτροπή
 Ο πρόεδρος, Παπά Μανώλης Νικολακάκης

Τα παρακάτω αντικείμενα κληρώθηκαν κατά την πανύγρη στις 15 Αυγούστου στον Ιερό Ναό της Παναγίας:

1) Ένα αρνί: το κέρδισε η κ. Κουρομιχελάκη Άννα • 2) Χειροποίητη ασημένια ελιά: την κέρδισε η κ. Καβρουλάκη Μαρία • 3) Ασημένιο μεταγιόν: κέρδισε το νούμερο 672 • 4) Βυζαντινή εικόνα: κέρδισε το νούμερο 601 • 5) Ρεβέρ σεντονιού & μαξιλαροθήκη χειροποίητα: τα κέρδισε η κ. Καλλιβρετάκη Κατίνα • 6) Λευκόχρυσο δακτυλίδι: κέρδισε ο Αβερκάκης Μιχάλης • 7) Ρολόι τοίχου: κέρδισε ο Αβερκάκης Μιχάλης • 8) Κορνίζα: κέρδισε το νούμερο 585 • 9) Καφετιέρα: κέρδισε ο κ. Πολυχρονάκης Πολυχρόνης • 10) Κοφτό τραπεζομάνδηλο: κέρδισε ο κ. Παπαδάκης Γιώργος • 11) Δύο κουρτινάκια κουζίνας: κέρδισε η κ. Θεοφίλου Χριστίνα • 12) Εικόνα της Παναγίας: κέρδισε ο κ. Λύρας Γεώργιος

Οι φωτογραφίες είναι από τη θεία λειτουργία της εορτής του Τιμίου Σταυρού στις 14 Σεπτεμβρίου στον Ιερό Ναό Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου στην πλατεία των Αρμένων.

Τα Κάλαντρα των Φώτων

Σήμερον είναι τω Φωτώ, φωτίζουν οι παπάδες,
 και μεσ' στα σπίθια μπαίνουνε και πέν' τον Ιορδάνη.
 Ο Ιορδάνης Βαφτιστής εγύρισε και είπες:
 «Χαρίσετέ μου τα κλειδιά τα μαργαριταρένια,
 ν' ανοίξω τον Παράδεισο να πιω νερό δροσάτο,
 να πέσω ν' αποκοιμηθώ σε μια μηλιά 'πο κάτω».
 Ανήφορος κατήφορος σε τρία πηγαδάκια
 κάθονται τρεις μελαχρινές με τα σγουρά μαλλιάκια.
 Η μια κεντά τον ουρανό κι' η άλλη το φεγγάρι
 κ' η τρίτη η ομορφότερη κεντά τον Άν-Γιάννη.

Η ποδοσφαιρική ομάδα των Αρμένων, στις αρχές της δεκαετίας του 1970. Διακρίνονται καθιστοί από αριστερά Καβρουλάκης Κωστής, Χαλβαδόκης Γιώργος, Καθιτσάκης Γιώργος, Τερεζάκης Γιάννης. Όρθιοι Αβερκάκης Γιώργος, Καλλιβρετάκης Κωστής, Κοκκογιαννάκης Μίνω, Κουτσουπάκης Παυλής, Καλλιτσάκης Χρίστος (που εκτελούσε χρέη προέδρου και προπονητή της ομάδας), Αγγελάκης Αντώνης και Βαγιωνάκης Γιώργος, (φίλαθλος τότε της ομάδας) από το αρχείο του οποίου προέρχεται η φωτογραφία την οποία μας έστειλε η κόρη του Ελένη. Από τους εικονιζόμενους δεν είναι μαζί μας ο Μίνω και ο Αντώνης. Ας σημειωθεί ότι πλόγω του μικρού μεγέθους των γηπέδων που υπήρχαν τότε, μια ομάδα στον αγώνα χρησιμοποιούσε στη σύνθεσή της αντί 11 από 6 μέχρι 9 παίκτες.

ΑΝΤΙΣΤΕΚΟΜΑΙ ΣΑΣ

Τις παρακάτω μαντινάδες αφιερώνω στους δύο διακριθέντες μαντιναδοβόγους μας στον Διαγωνισμό Μαντινάδας που διοργάνωσε ο Σύλλογος Φιλοπόγων Χανίων και ο Δήμος Σούδας.

Στην Οθυσμία από τη μια
 και στο ΚαλλιτισοΧρίστο
 χίλια βραβεία και τιμές
 στο όμορφό τους στίχο.

Πρεπίζουε μας στο χωριό
 πρεπίζουε την Κρήτη
 και για τσι δυο περήφανος
 είναι ο Ψηλορείτης.

Να ορδινιάζουν όμορφες
 πιθήδιες μαντινάδες
 αυτά πομένουν στη ζωή
 και όχι οι παράδες.

Τα συχαρίκια πέμπω σας
 εύχομαι και του χρόνου
 και είναι από τον πρόεδρο
 όθου τ' Αποκορώνου.
 Γιάννης Τερεζάκης

Μια ακόμη πετυχημένη εξόρμηση διοργάνωσε ο Τοπικός Σύλλογος των Αρμένων στο Αρκάδι την Κυριακή 23 Νοεμβρίου. Φωτογραφίες από την εκδρομή θα δημοσιεύσουμε στο επόμενο φύλλο. Στο παρόν δημοσιεύουμε φωτογραφία από παλιότερη εκδρομή του Συλλόγου στην Ανώπολη.